

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Grof

Pred ekranom: vzpon ali padec bralske kulture?

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Grof

Mentor: doc. dr. Mirt Komel

Pred ekranom: vzpon ali padec bralske kulture?

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Za strokovno pomoč, vodenje in motiviranje pri pisanju magistrske naloge se zahvaljujem prvotnemu mentorju, red. prof. dr. Alešu Debeljaku. Prav tako se zahvaljujem doc. dr. Mirtu Komelu za strokovno usmerjanje pri zaključevanju magistrske naloge.

Zahvaljujem se tudi družini za vso moralno podporo in potrpljenje.

Še posebej možu in sinu, ki mi predstavljata razlog za napredovanje in doseganje ciljev.

Pred ekranom: vzpon ali padec bralske kulture?

Magistrsko delo opredeljuje razlike med knjigo in elektronsko knjigo, opisuje njun razvoj in ugotavlja, kateri izmed njiju se obeta svetlejša prihodnost. Ali bo tradicionalna tiskana knjiga obdržala svojo vlogo med bralci, kot jo ima že tisočletja ali pa bo branje elektronske knjige nekoč postala prevladujoča oblika branja? Pomembno je poglavje vprašanja materialnosti knjige, kjer poskušam opredeliti, kaj knjiga sploh je oziroma kaj jo definira. So to njene strani, platnice in njena fizična oblika ali pa njeno sporočilo, informacije in znanje, ki ga posreduje? Definicij knjige je mnogo, zato sem definirala lastnosti, ki najbolj opredeljujejo vse njene značilnosti v sodobnem svetu. Je branje tiskane knjige podobno branju iz ekrana in ali bodo te spremembe vplivale na bralne navade? Prihod elektronske knjige je s seboj prinesel tudi spremembe v knjižnem založništvu, načinu kupovanja in izposojanja knjig, kar vpliva na knjigarne in knjižnice po vsem svetu. Kako se te ustanove prilagajajo novim sistemom? Kakšne posledice je imel prihod elektronske knjige za bralsko kulturo? Bodo ekrani povzročili njen vzpon ali padec? Z navajanjem razlik med zagovorniki elektronske knjige in tistimi, ki še vedno prisegajo na tiskane knjige poskušam ugotoviti razlike med obema ter njune prednosti in slabosti.

Ključne besede: branje, bralne navade, elektronska knjiga, knjiga, prihodnost branja.

Behind the screen: The rise or fall of readership culture?

The thesis defines the differences between the traditional printed book and electronic book, describes the evolution of both and determines which has a brighter future. Will traditional printed book maintain its position among readers, or will electronic book once become the dominant form of reading? An important chapter questions the materiality of the book, trying to determine what defines a book – its pages, cover and its physical form or its message, information and knowledge that it provides? There are many different definitions of a book, which is why I defined the properties that best define all its features in the modern world. Is reading a printed book similar to reading an electronic book, and if not, what impact will these differences have on reading habits? The arrival of the electronic book has caused changes in the world of book publishing, which has affected bookstores and libraries around the world. How are these institutions adapting to the new system? How has reading culture changed with the arrival of electronic books and will screens eventually cause the rise or fall of readership culture? With citing differences between advocates of electronic book and those who still prefer the printed book I defined their differences, advantages and disadvantages.

Key Words: reading, reading habits, electronic book, book, future of reading.

Kazalo vsebine

1	UVOD	7
2	Definicije pojmov.....	9
2.1	Pismenost.....	9
2.2	Bralna pismenost	10
2.3	Bralna nepismenost.....	10
2.4	Branje.....	10
2.5	Knjiga	11
2.6	Ekran.....	13
2.7	Elektronska knjiga	13
3	Bralna kultura	14
3.1	Razvoj branja	15
3.2	Vrste branja.....	19
3.3	Bralna motivacija	19
4	Vprašanje materialnosti knjige	21
5	Digitalizacija in mediji	24
5.1	Opredelitev medijev.....	27
5.1.1	Tiskani mediji	27
5.1.2	Elektronski mediji in ekrani	30
6	Tiskana knjiga	35
6.1	Razvoj knjige	36
6.2	Mnenja o knjigi.....	38
6.3	Pozitivni vidiki tiskane knjige	39
6.4	Negativni vidike tiskane knjige	40
7	Elektronska knjiga	42
7.1	Razvoj elektronske knjige.....	42
7.2	Mnenja o elektronski knjigi	44
7.3	Pozitivni vidiki elektronske knjige	45
7.4	Negativni vidiki elektronske knjige.....	47
7.5	Formati elektronskih knjig.....	49
7.5.1	.pdf.....	49

7.5.2	.epub	49
7.5.3	.mobi	50
7.5.4	Drugi formati	50
8	Naprave za branje elektronskih knjig	51
8.1	Bralniki elektronskih knjig	51
8.2	Tablični računalniki	52
8.3	Računalniki	52
8.4	Pametni telefoni	52
9	Knjižni trg in dostopnost gradiva	54
9.1	Knjižnice	55
9.2	Elektronske knjižnice	56
9.3	Knjigarne in elektronska knjigarne	57
9.3.1	Amazon	57
9.3.2	Barnes & Noble	58
9.3.3	Apple iBooks	58
9.3.4	Google Books	59
9.3.5	Kobo	59
9.3.6	Mladinska knjiga	59
9.3.7	Biblos	60
9.3.8	Ruslica	60
10	Bralne navade	61
10.1	Branje nekoč in danes	61
10.2	Prihodnost branja in knjige	62
11	Zaključek	66
12	Literatura	68

1 UVOD

»Knjige so samo malo debelejša pisma prijateljem«, je zapisal Jean Paul Sartre. Misel, ki razume vrednost knjig, dragocenih zakladnic znanja, misli, izkušenj in domišljijjskih svetov, s katerimi je potrebno ravnati enako spoštljivo in skrbno, kakor s pismom najdragocenejšega prijatelja. Najlepše pri njih pa je, da nimajo določenega prejemnika, temveč so tukaj za vse, ki so željni branja.

Vprašanje, »kaj ti pomeni knjiga« sem postavila članom svoje družine, saj me je najprej zanimalo mnenje mojih najbližjih, preden bi se lotila njenih definicij. Odgovori so bili, z izjemo dveh, zelo pozitivni in presenetljivo pomensko široki. Knjiga prinaša bogatenje človeka, prinaša navdih, uživanje, je vir informacij, poučna, zabavna in včasih smešna. Knjiga je sproščanje na plaži ob bučanju morskih valov, knjiga je kratkočasenje v čakalnicah, knjiga je film, katerega podobe si naslikaš sam. Brez knjige si življenja sploh ne znamo predstavljati. Vendar si pa v sodobnem svetu življenja ne znamo predstavljati niti brez ekranov, takšnih in drugačnih. Tehnologija nas obdaja z vseh strani, samo ugibamo pa lahko, kakšne spremembe bo njen razvoj še prinesel v prihodnosti. Proces digitalizacije je povzročil, da vse manj kupujemo plačljive tiskane medije, ki so danes na spletu dosegljivi brezplačno po veliko nižji ceni. Uporabniki imajo na voljo številne naprave, ki so v mnogih primerih zamenjale klasične časopise, revije in oglasna sporočila, saj je sedaj vse večinoma dostopno tudi na spletu. Nekatere imajo tako spletno kot tiskano izdajo in celo drugo uredništvo zanje. Uporabniki na to gledajo ekonomsko – zakaj bi plačali za informacije, če do njih lahko dostopajo zastonj ali ceneje? V kolikšni meri te spremembe vplivajo na tiskano knjigo?

Zadnje desetletje je v vzponu elektronska knjiga, ki je z uporabo pametnih telefonov in tablic med prebivalstvom na svojo stran pridobila veliko bralcev. Zaradi njene dostopnosti, široke izbire literature in nizkih cen, je našla svoje mesto na trgu. Po mojih izkušnjah mnogi raje posežejo po njej, kot po tiskani knjigi, saj je ta dostopnejša, bolj priročna in cenejša. Na pametni napravi imajo bralci lahko shranjene številne knjige, med katerimi lahko izbirajo na vsakem koraku, medtem ko je tiskana knjiga na poti mnogim v breme. Tudi tiskana knjiga ima svoje prednosti – je način branja, s katerim smo odrasli, dotik papirja in obračanje strani imata svoj čar ter v navadi se nam je učiti in raziskovati iz tiskanih izdaj knjig. Kaj to pomeni za mlajše bralce, ki bodo že v šolah deležni elektronskih knjig, še ne vemo in tega še ni moč raziskati. Za trenutno generacijo odraslih bralcev imata obe svoje prednosti in slabosti.

Raziskala bom pozitivne in negativne vidike obeh, preverila bom njuno priljubljenost, se pozanimala kako priljubljene so knjižnice proti elektronskim knjižnicam. Prav tako želim raziskati, kakšna je predvidena prihodnost obeh – katera bo prevladala? So ekrani povzročili vzpon ali padec bralske kulture ter če še niso, ali bodo?

Moja teza predvideva, da je elektronska knjiga bolj priljubljena med mladimi bralci in bo v prihodnosti veliko bolj brana kakor tiskana knjiga. Menim, da imajo starejši bralci sentimentalni odnos do tiskane knjige in bo priljubljenost te z odraščanjem mladih bralcev padla, če že ni. Zanima me sama kultura branja sodobnega človeka in ali ta z vso ponujeno tehnologijo in internetnimi vsebinami dandanes sploh še rad bere tiskane knjige. Pomembno vprašanje zame predstavlja še ali ima sodobni bralec raje elektronske knjige ali tiskane knjige in kateri so razlogi za to – kjer predvidevam, da gre pri izbiri ene ali druge za dostopnost in priročnost samega branja.

2 Definicije pojmov

V poglavju bom opredelila ključne pojme, ki so potrebni za razumevanje naloge. Nekateri so v nadaljevanju še podrobneje opredeljeni.

2.1 Pismenost

Pojem pismenosti si razlaga vsak po svoje. Nekateri so mnenja, da je nekdo pismen že, če zna pisati in brati, spet drugi pa pravijo, da je za to potrebno veliko več. Poleg sposobnosti branja in pisanja, mora oseba vse to v življenju znati tudi koristno uporabiti. Če beremo kazalo, moramo vedeti, kako najti želeno stran in če pregledujemo vozni red avtobusov, moramo vedeti razbrati kdaj in od koder ta odpelje. Prebrano moramo znati tudi razumeti in se po njem orientirati.

SSKJ navaja, da je: »**pismenost** -i ž (i) 1. znanje branja in pisanja: šola je širila pismenost; odstotek pismenosti / prvo pismenost so sprejeli iz tujine // ekspr. znanje, poznanje česa sploh: politična, prometna pismenost 2. lit. rokopisno slovstvo; pismenstvo: spomeniki glagolske pismenosti ♪« Torej se pojem pismenosti nanaša tudi na samo znanje, poznanje česa sploh (SSKJ).

Nacionalna strategija razvoja pismenosti definira pismenost kot trajno razvijajočo se zmožnost posameznikov, da uporabljajo družbeno dogovorjene sisteme simbolov za tvorjenje, razumevanje in uporabo besedil za potrebe življenja v družini, šoli na delovnem mestu in v družbi. Pridobljeno znanje in spretnosti ter razvite sposobnosti posamezniku omogočajo uspešno in ustvarjalno osebno rast ter odgovorno in kritično sodelovanje v poklicnem in družbenem življenju (Pečjak 2007, 12–13).

Za popolno komunikacijo so potrebne štiri sporazumevalne dejavnosti: branje, pisanje, govorjenje in poslušanje. V nalogi se bom osredotočila samo na branje.

2.2 Bralna pismenost

»Bralna pismenost je, v Sloveniji in Evropi, prepoznana kot temeljna zmožnost in človeška vrednota, ki prinaša napredek, razvoj, svobodo, ozaveščanje, enakost in demokracijo. Posamezniku omogoča nadaljnje in vseživljenjsko izobraževanje, konkurenčnost na trgu dela ter umestitev v ožje in širše družbeno okolje« (Nolimal 2011). Bralna pismenost je torej pojem, ki pomeni, da so ljudje veščini branja in pisanja in te veščine znajo tudi uporabljati. Vedo izpolnjevati obrazce, pisati daljša besedila, razumejo navodila za uporabo in v splošnem pač razumejo prebrano in se vedo po njem ravnati.

2.3 Bralna nepismenost

Definicija nepismenosti v SSKJ pravi: »**nèpísmenost** -i ž (ě-î) neznanje pisanja in branja: odpraviti nepismenost // slabš. slabo poznavanje kake stroke: filmska, plavalna, politična nepismenost ♪« (SSKJ). Torej je nepismenost popolna odsotnost znanja branja in pisanja.

Bralna nepismenost pa se nanaša na sposobnost branja in pisanja, vendar ljudje teh veščin ne vedo uporabljati. Ti ljudje so funkcionalno nepismeni in ne znajo normalno delovati v družbi.

2.4 Branje

Branje ni le razbiranje črk na papirju, je veliko več. če na primer beremo neko besedilo v tujem jeziku, težko rečemo, da ga beremo, saj ga ne razumemo. Branje je »proces dekodiranja, pri katerem je bralec pasiven, ko poskuša izločiti pomen iz besedila kot pri pisanju. Zaradi tega pri branju ne uporablja toliko miselnih potencialov, ker si pri razumevanju pomaga s predznanjem« (Pečjak 2010, 22).

SSKJ ima za glagol brati zelo obsežno definicijo, ki dokazuje kompleksnost same besede. Gre za veliko več, kot samo razbiranje črk. Gre za razumevanje sveta okoli sebe:

***bráti** bêrem nedov., tudi beró; brál (á é) 1. razpoznavati znake za glasove in jih vezati v besede: zna brati in pisati; brati glagolico; brati na glas, črkovaje, gladko; ta pisava se težko bere / ali vaša mala že bere? zna brati; slepi berejo s prsti // dojemati vsebino besedila: brati časopis, knjigo, pesmi; brati francosko; bral sem, da je predstava uspela; bral sem o železniški nesreči; to sem bral pri Cankarju, v knjigah / brati Župančiča njegove pesmi; star. brati na bukve / berem, berem, pa ne razumem; tam je*

stal, kakor beremo, velik grad; knjiga se lepo bere; na prvi strani se bere / brati otrokom pravljice 2. razumevati ustaljene, dogovorjene znake: brati note, zemljevid; brati gradbeni načrt / naučil sem se brati sledove 3. ugotavljati misli, čustva po zunanjih znamenjih: brati z obraza, na obrazu, v očeh / vsako željo ji bere iz oči; na nosu mu berem, da laže / brati misli; skrb se mu bere na obrazu // ugibati, napovedovati: brati (usodo) iz kart, iz zvezd, z dlani 4. nabirati, trgati: brati jagode; redko brati rože, smolo, suhljad; brati za svinje / čebele že berejo; čebele berejo na ajdi, ajdo / nar. vzhodno letos smo brali v lepem vremenu trgali (grozdje) • publ. evropski (beri: zahodni) modernizem razumi; to je; brati mašo maševati; šalj. brati fantu levite, kozje molitvice oštevati ga; brati med vrsticami uganiti prikrito misel; preg. s hudičem ni dobro lešnikov brati s hudobnim človekom ni dobro imeti opravka ◇ rad. brati živo v mikrofonski neposredni oddaji; šol. učitelj bere naprej, učenci za njim; tisk. brati korekture označevati napake, nastale pri stavljenju beróč -a -e: čudil se je, beroč njegovo najnovejšo knjigo; beroče občinstvo brán -a -o: Jurčič je bolj bran kot Mencinger; najbolj brana knjiga ♪ (SSKJ).

Pomembno je, da prebrano tudi razumemo on si o njem ustvarimo lastno mnenje. Branje je nekakšna celota besedila, ki si ga moramo kot bralci razložiti in ga razumeti, pri čemer moramo aktivno sodelovati (Kelly 2008).

2.5 Knjiga

»S pomočjo knjig se razvija naša kultura, oblikuje se naša zavest in rojevajo se nove ideje. Vpliva na izobraževanje in mišljenje ljudi po celem svetu« (Andrejašič 2011). To poglavje je namenjeno knjigi, ki je kot nosilec sporočil in znanja, najpomembnejša dobrina kulture civilizacije. Brez knjig si ne predstavljamo šolskih klopi, domačih nalog, učenja, branja za zabavo, raziskovanja in še marsičesa.

»Knjiga je vedno izraz kulturnega obdobja, v katerem je nastala« (Dolinar 2004). Torej knjiga vedno priča o stanju duha in miselnosti ljudi v času, ko je nastala ter je neprecenljiv vir informacij in znanja.

SSKJ definira knjigo kot: *knjiga* -e ž (i) 1. večje število trdno sešitih tiskanih listov: *knjiga ima tristo strani; odpreti, zapreti knjigo; listati po knjigi; debela, drobna, tanka knjiga; velik format knjige; hrbet, platnice knjige; obsežna zbirka knjig / broširana, kartonirana, v usnje vezana knjiga; žepna knjiga manjša, cenena broširana knjiga / omara za knjige // delo, stvaritev v taki obliki: brati, napisati zanimivo knjigo; dobra knjiga; leposlovna, strokovna, znanstvena knjiga; poučna, zabavna knjiga; knjiga nabožne vsebine; knjiga o umetnosti / knjiga obravnava aktualne politične dogodke / podaril mu je knjigo pravljic / kuharska knjiga z navodili za kuhanje, serviranje jedi; šolske knjige učbeniki; pren., knjiž. učiti se iz knjige narave, življenja 2. navadno s prilastkom kot knjiga trdno sešiti listi za uradne zapise: ta knjiga je že popisana / voditi knjige / blagajniška knjiga ali kartoteka, v katero se vpisujejo vplačila in izplačila; blagovna knjiga v katero se vpisuje sprejemanje in izdajanje blaga; dolgovna knjiga dolžnikov; dopisna knjiga zvezek, knjiga za interna obvestila, sporočila; inventarna knjiga s seznamom inventariziranih predmetov; matična knjiga // tako sešiti listi za zapisovanje, vpisovanje: vpisati se v knjigo / pritožna knjiga; spominska knjiga; žalna knjiga v kateri se s podpisom izrazi sožalje ob smrti najvišjih državnikov tujih držav 3. večja enota obsežnejšega literarnega besedila: tretje poglavje druge knjige / roman v treh knjigah • ekspr. te knjige so vogelni kamen v naši kulturi so zelo pomembne; pog. knjiga gre v denar proda se dosti izvodov knjige; knjiž. knjiga je zagledala beli dan je izšla; dijak sploh ni odprl knjige se ni učil, bral; ekspr. požirati knjige hitro, površno brati; veliko brati; ekspr. zmeraj bulji v knjige veliko bere, študira; pog., ekspr. kar naprej čepi pri knjigah bere, študira; on ji je neprebrana knjiga ne pozna njegovih lastnosti; knjiž. ta človek je odprta knjiga očitno kaže svoja čustva, namene; ekspr. to je knjiga vseh knjig zelo dobra ◇ adm. dostavna knjiga v kateri naslovnik s podpisom potrdi prejem pošiljke; film. snemalna knjiga dramsko besedilo, opremljeno z umetniškimi in tehničnimi napotki za snemanje na filmski, magnetoskopski trak; fin. glavna knjiga ali kartoteka, sestavljena iz sintetičnih kontov; temeljna poslovna knjiga za kronološko evidenco poslovnih dogodkov; jur. zemljiška knjiga s podatki o pravnih razmerjih zemljišča; navt. mednarodna signalna knjiga s šiframi za sporazumevanje z ladjami in pristanišči vseh narodov, držav; mednarodni signalni kodeks; polit. bela knjiga zbirka mednarodnih diplomatskih dokumentov, ki jih kaka država objavi o državi, s katero je v sporu ♪ (SSKJ).*

Knjiga je duhovna vrednota, ki na nek način priča o kulturni stopnji človeka, in sicer s številom prebranih knjig na leto ali o kulturni stopnji naroda, na primer s številom izdanih knjig na prebivalca na leto (Munda 1893, 17). Knjiga je predmet, monografska publikacija, zbirka porisanih, popisanih ali potiskanih listov, na eni strani zvezanih in ovitih v platnice. V njej se razširja znanje in ideje med ljudmi vsega sveta.

2.6 Ekran

Med ekrane, ki so pomembni za nalogo spadajo elektronske naprave, ki posredujejo informacije in interaktivne vsebine medijev preko ekranov, torej televizija, računalnik, prenosni računalnik, tablični računalnik, igralne konzole, prenosne igralne konzole in pametni telefon.

Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje ekran kot:

»ekrán -a m (â) 1. ploskev, na kateri se zaradi elektronskega žarka pokaže slika; zaslon: televizijski ekran; ekran oscilografa, radarja // televizijski zaslon: televizor s širokim ekranom / publ. mali ekran televizija 2. redko projekcijsko platno: slika na ekranu / publ. ali bo izpolnil obete in postal Shakespeare filmskega ekrana? filmske umetnosti ♪« (SSKJ).

2.7 Elektronska knjiga

Najenostavnejša definicija elektronske knjige: »Elektronska (digitalna knjiga) knjiga je vsaka knjiga v elektronski (digitalni) obliki« (Štrancar 2013). Zaradi številnih različnih definicij pa je težko ugotoviti, katera je najprimernejša. Ni jasno ali te definirajo elektronsko knjigo ali pa napravo za branje le-te, kar ni isto (Pečko Mlekuš 2001).

Darnton piše, da se elektronske knjige najbolje obnesejo v znanstvenem založništvu in to v velikem razponu humanistike in družboslovja, ne pa na vseh področjih. Razlog temu tiči v izjemno visokih cenah proizvodnje tradicionalnih monografij. Cene znanstvenih revij so na primer že leta 2007 narasle na več kot 20.000 dolarjev na leto, kar močno oklesti proračun univerzitetnih knjižnic (Darnton 2009, 64).

3 Bralna kultura

Bralci so vsi, ki znajo iz črk razbrati pomene, tudi če berejo samo besedila na reklamnih plakatih, material za službo, navodila za uporabo. Vendar so pa so pravi bralci samo tisti, ki v knjigi najdejo smisel, ki se radi utopijo v domišljijiski svet in zares cenijo tiskano besedo, tako v tiskani knjigi, kakor v njeni elektronski izdaji. Menim, da bi vsak človek v branju našel užitek, če bi le več bral, saj lahko le izkušnje v branju izoblikujejo izkušenega in strastnega bralca. Le pomislite, če ste kot otrok poskušali brati zahtevnejšo literaturo, vam je hitro postalo dolgčas. Ko pa ste v roke vzeli isto knjigo v študijskih letih, pa vas je njena vsebina navdušila, saj ste do takrat dodobra razvili svoj besedni zaklad in ste njeno vsebino dejansko razumeli. Ponudba knjig in elektronskih knjig je tako široka, da lahko vsak najde pravo literaturo zase, tako po stopnji zmožnosti razumevanja besedila kot tudi po zanimanju. V tem poglavju bom opisala teorije branja, razvoj branja človeka in bralno motivacijo.

Tradicionalno pojmovanje branja ga opredeljuje kot »linearno, procesno in rutinirano dejavnost, učinkovite bralce pa kot tiste, ki obvladajo različne bralne spretnosti ter so jih sposobni avtomatično uporabljati pri branju« (Pečjak 1999, 34).

Sodobno pojmovanje branja pa pravi, da je *za izurjene bralce značilno t.i. konstruktivno branje, pri katerem bralec konstruira/oblikuje interpretacijo zapisanega besedila. Pri tem imajo odločilno vlogo metakognitivne sposobnosti, ki vključujejo dva vidika:*

- *prvi je učenčeva sposobnost natančnega in premišljenega opazovanja lastnega bralnega procesa, kognitivnih in afektivnih stanj, povezanih z branjem.*
- *Drugi vidik je učenčeva sposobnost usmerjanja/regulacije lastnega branja in bralnih procesov (Pečjak 1999, 34–35).*

Kako pa beremo knjige? Pozorno, s spoštovanjem, veseljem in pravilnim odnosom. Pri tem je potrebno poznati nekaj osnovnih pravil. Prvo pravilo od bralca zahteva, da loči knjige po zvrsteh, saj mora vedeti, kakšno gradivo ima v rokah, še preden ga začne brati. Drugo pravilo pri določanju zvrsti knjige pa nalaga, da poleg naslova in podatkih na prvih straneh, bralec še pazljivo pregleda besedilo – temu so namenjeni uvodi, ki nam jih avtorji pišejo ravno iz tega razloga. Znamenja, ki nam pokažejo, če nas bo knjiga zanimala, so naslov, podnaslovi, uvod, predgovor ter vsebinsko kazalo (Gabrijelčič v Branje je potovanje 2011).

Če berete zgodbo in vas ta resnično prevzame, vam bo telo povedalo, da doživljate izkušnjo, ki jo ponuja. Zavedali se boste občutij, ki se odražajo tudi na telesu – povečanega srčnega utripa, znojnih dlani ali mirnega sproščenega dihanja, odvisno od vašega razpoloženja. Ti učinki so enaki tistim, ki jih čutite v podobnih resničnih življenjskih situacijah – strahu, jezi, zanimanju, veselju, sramežljivosti ali žalosti. Presenetljivo je, da lahko pravzaprav »doživimo« izkušnjo le s premikanjem oči po potiskani strani (Gold v Kropp 2000, 165).

Branje je individualna dejavnost, čas, ko smo sami s svojimi mislimi. Na svoj lasten način si ustvarimo podobe opisanih krajev in junakov. Četudi več oseb bere isto besedilo, si ne bosta niti dva predstavljala iste slike. Zame je prav to predstavlja čar branja in knjig. Zato se nam večkrat zgodi, da smo po prebrani knjigi razočarani nad filmom, posnetim po njej. Gledamo namreč vizijo nekoga drugega. Če bi kdo drug posnel film po isti knjigi, bi bil ta zagotovo drugačen.

3.1 Razvoj branja

Najpogostejša spretnost, ki jo lahko počne vsak sam, je zagotovo branje – potrebujete le miren prostor, knjigo in čas. Poučevanje branja in pisanja ima dolgoletno tradicijo, pa vendar je znanje o branju in njegovem pomenu postalo obsežno šele v zadnjem desetletju (Grosman 2006). Branje se otrok začne učiti že v zgodnjem otroštvu, s prvimi slikanicami, ki jih lista s starši, z branjem besed, zapisanih na vsakdanjih stvareh. Sama sem že od zgodnjega otroštva velika ljubiteljica branja in knjig, sedaj pa ta razvoj opazujem pri svojem prvorojencu, ki že lista svoje prve kartonke in igralne knjige.

Strokovnjaki za preučevanje branja opozarjajo za zapletenost branja in še posebej na to, da moramo vedno upoštevati tri dejavnike: bralca, besedilo in njuno interakcijo. Vsi trije so družbeno pogojeni in odvisni od tega, kako je bralec umeščen v družbo, kako družba vpliva na njegov odnos do branja. Ta se začne oblikovati že v predšolskem obdobju (Grosman v Zbornik Bralnega društva Slovenija 1999, 11).

Kako pa poteka učenje in razvoj bralnih sposobnosti človeka? Vse se začne s pismenostjo, kot jo je v članku »Stopenjskost pismenosti – kaj je in kako jo udejanjiti v naših šolah« opisala Sonja Pečjak, »optimalen potek razvoja pismenosti, usklajen z razvojnimi zmožnostmi učencev v posameznih obdobjih šolanja« (Pečjak 2007). Opisala je model trajno razvijajoče se pismenosti (predvsem branja in pisanje), ki je vezana na razvoj in izobraževanje. V modelu je precej natančno določeno, kdaj naj bi učenec dosegel določeno znanje. Sicer je napredek zaradi razlik med posamezniki lahko zelo različen, pa vendar je tukaj model razlage doseganja posamezne stopnje branja med učenci, ki obsega pet faz:

1. Porajajoča se pismenost (starost 2–5/6 let)

Učenec se uči dogovorov v zvezi s tiskom, ki jih mora poznati za učinkovito branje, in sicer da pišemo in beremo od leve proti desni, od zgoraj navzdol. Prav tako mora razumeti, da črke pomenijo glasove, imeti predstavo, da lahko misli posredujemo v pisni ali slikovni obliki ter poznati strukturo zgodbe.

2. Začetno branje in pisanje (starost 5/6–6/7 let)

Učenec mora prepoznavati odnose med posameznimi črkami in glasovi, nekaj pogostih besed prepoznati na prvi pogled, uporabljati kontekst za napovedovanje besedil, znati uporabljati svoje predznanje za napoved dogajanja v nadaljevanju in vedeti kako tvoriti kontekst, da ga bodo drugi prepoznali.

3. Tekočnost branja in pisanje (starost 7–8 let)

Učenec mora že tekoče brati slikanice in začetna berila, brati hitreje in lahkotneje, natančno zapisovati in črkovati besede ter uporabljati različne besedne vzorce iz branja pri pisanju.

4. Branje za učenje in branje za razvedrilo (starost 8–18 let)

Učenec si že sam izbere knjige z več kot 100 stranmi, ki jih bere za razvedrilo. Sam zna uporabljati branje za iskanje informacij, ki jih ne more pridobiti na drug način. Pozna in uporablja različne strukture stavkov, piše tekoče za različne namene.

5. Zrelo branje (pojavi se lahko v starosti 8–18 let)

Učenec zna brati kritično (iskati skrite pomene), brati iz različnih virov (perspektiv) o isti stvari, zavedati se mora prisotnosti ali pomanjkanja določenih elementov pri pisanju. Iskati pa mora tudi knjige, ki mu predstavljajo izziv (Pečjak 2007).

V današnjih časih se otroci s pisnim jezikom srečujejo že doma, in sicer opazujejo napise na televiziji, knjigah, embalažah, na telefonih, računalnikih in še marsikje. Naloga staršev je, da jih nanje tudi opozarjajo. Na ta način pripomorejo k razvoju pismenosti, čeprav je otrok še

zelo majhen. Skrb za razvoj bralnih sposobnosti je pri otroku zelo pomemben, saj je osnova njegovo prihodnje izobraževanje, razumevanje okolja, delovanje v družbi. Metka Kordigel v tem primeru poudarja, da lahko bralca in njegovo sprejemanje besedila opazujemo skozi štiri različne vidike: pedagoški vidik (kaj lahko otroka novega naučimo), sociološki vidik (otrokov izbor literature in način doživljanja je splet socialnih dejavnikov), literarno estetski vidik (kaj otrok bere in katera literatura je najboljša zanj) in psihološki vidik (v posameznih obdobjih življenja opazujemo recepcijske lastnosti in upoštevamo njegov osebni razvoj). Osnovni model bralnega razvoja v skladu z razvojno psihologijo lahko v grobem razdelimo na štiri faze:

1. Predjezikovno obdobje ali doba praktične inteligence;

V predjezikovni fazi svojega razvoje otrok že doživlja stik z estetsko oblikovano besedo. Ni še zmožen oblikovati misli in predstav o predmetih v okolici in ne pozna simbolne funkcije besede. Doživlja le formo, vsebina pa ni pomembna. V drugem letu otrok začne poimenovati stvari s pomočjo petih diferencialnih znakov, ki so po Piagetu: posnemanje, simbolična igra, risba, notranja slika in jezik. V tem obdobju spoznava prve knjige, ki so sicer bolj podobne igračam (zapognjenke, glasovne knjižice) vendar ob tem otrok poveže vidni in zvočni dražljaj ter dojame simbolni pomen besede. V tej fazi otrok še ne sprejema besedila v celoti, se pa vzpostavi dialog med njim in knjigo.

2. Obdobje intuitivne inteligence;

V tem obdobju otrok že uporablja jezik in opisuje stvari ter dogodke z njim, omenja predmete, ki jih ni v bližini, kar je vse vir mišljenja. Še vedno je egocentričen, pa vendar se zaveda sveta okoli sebe. Okoli tretjega leta starosti si je že sposoben ob pripovedovanju predstavljati osebe, njihova dejanja in ta čas je pravi za pripovedovane pravljic in pripovedk s strani staršev. Pri petih letih pa se začne prvo razlikovanje med literarno-estetskimi in pragmatičnimi bralnimi interesi. Starši lahko to spodbujajo s nakupom več leposlovne otroške literature ali knjige z informativno ali poljudnoznanstveno vsebino.

3. Obdobje konkretnih, logičnih, intelektualnih operacij;

Pri sedmih letih se otrokov načina razmišljanja izredno spremeni; ta ne ravna več tako impulzivno, temveč prej premisli, preden kaj stori. Temu bi lahko rekli notranja razprava. Pravljam ne verjame več in loči realni in irealni svet. V tem obdobju se zanima za pragmatična besedila, k čemur ga spodbuja šola. Značilnost tega obdobja je, da so otroci strastni bralci, ki berejo zaradi želje po neznanem in vznemirljivem. Vso pozornost namenijo zgodni in zaradi tega ne opazijo globljega sporočila, zaradi česar jo morajo prebirati znova in

znova. Tudi v tem obdobju otroci potrebujejo odraslega, ki jim glasno bere in se z njim pogovori o vsebini, likih, zgodbi.

4. Obdobje abstraktne inteligence;

V obdobju po dvanajstem letu mladostniki postanejo polnovredni člani družne, ki se počasi ločijo od svoje družine in iščejo samega sebe. Ne podlegajo več avtoriteti staršev, temveč padejo pod vpliv vrstnikov in vzornikov. Bralni razvoj gre v skladu z razvojem njegovih kognitivnih, socialnih, emocionalnih in moralnih sposobnosti. Zanimanje za pustolovske romane, lahko zamenja strip, nato pa mladinska književnost. Začne se mu odpirati literatura za odrasle. Interes za branje se razvije v dve smeri: nadomestitev ali soočanje s stvarnostjo. Če mladostnik doseže drugo stopnjo, se zave da se mora z realnostjo soočiti sam in se odločati, kaj je prav in kaj narobe. Sem spada tudi stopnja znanstvenega branja, če mladostnik razume zahtevno samostalniško izrazje in zapleteno zgradbo povedi, vendar večina ljudi te stopnje branja nikoli ne doseže (Kordigel 2000).

Posameznik po končanem bralnem razvoju lahko preraste obdobje intelektualnega egocentrizma. Spozna, da niso pravilna le njegova spoznanja in le njegova načela v svetu. Bralni razvoj s koncem šolanja še daleč ni zaključen. Zaradi razvoja in napredka tehnologije ter novih odkritij je potrebno stalno izobraževanje. Če bralec temu ne sledi, lahko postane le nezahteven informacijski bralec. Isto velja za literarno-estetsko branje: če se bralčeva spretnost literarnega branja stopnjuje, bo bral vedno zahtevnejša dela. Tisti, ki bere manj pa bere vedno manj zahtevno literaturo (Kordigel 2000).

Bralce se lahko razvršča tudi glede na hitrost branja, pri čemer počasen bralec prebere 200 besed na minuto, srednje hiter bralec 200–400 besed na minuto, hiter bralec 600 besed na minuto, zelo hiter bralec 800 besed na minuto, z metodo preletavanja pa 800–1000 besed na minuto (Pečjak v Kropp 2000, 151). Kot strastna bralka sem zase že večkrat opazila, da berem precej hitro. Med branjem besedila z nekom drugim se mi je že večkrat zgodilo, da vedno čakam to osebo, da konča z branjem, preden lahko obrneva stran. Nikoli pa se mi še ni zgodilo, da bi kdo čakal mene, vsaj ne, da bi jaz to opazila. Vedno me je zanimalo, kako hitro dejansko berem, zato sem na spletu poiskala test za hitrost branja, ki je v bistvu odličen pripomoček za približek posameznikove hitrosti branja. Rezultat je pokazal, da sem hiter bralec, vendar se hitrost branja z vajo da še povečati. Je pa res, da z različno hitrostjo beremo

romane in študijsko literaturo. Lahko pa se preizkusite tudi sami na Online testu bralne hitrosti in razumevanja (Kratos).

3.2 Vrste branja

Po Metki Kordigel poznamo dve vrsti branja glede na motivacijo:

1. pragmatično branje (ki poteka, ko želimo doseči konkretne cilje, da bi se kaj naučili, izvedeli);
2. literarno-estetsko branje (označuje vse vrste branja, ko se človek prepusti svetu domišljije), ki se deli še na literarno in evazorično branje.

Pragmatično branje se naprej deli na štiri stopnje:

1. informacijsko branje;
2. poljudnoznanstveno branje;
3. strokovno branje;
4. znanstveno branje (Kordigel 1990, 31).

Poznamo pa še eno vrsto branja, ki ga Metka Kordigel ne omenja, in sicer dialoško branje, pri čemer gre za skupno branje, kjer otrok ni samo poslušalec, temveč tudi pripovedovalec. Gre za menjavanje vlog med odraslim in otrokom, kjer odrasli otroka dodatno spodbujajo z vprašanji. Odrasli torej poslušajo pripovedovanje otroka ter se postavijo v vlogo aktivnega poslušalca, postavljajo vprašanja in dopolnjujejo zgodbo z informacijami. Opozarjajo ga na napačno sklepanje, otrok pa pri tem razvija svoje izražanje in jezikovno zmožnost (Grginič 2006, 16). Obstaja pa tudi hitro branje, pri katerem bralec besedilo le preleti in se pri tem ne poglobi vanj (Kropp 2000, 153).

3.3 Bralna motivacija

Je motivacija, ki osebo pripravi k prebiranju in branju. Bralna motivacija označuje različne motivacijske dejavnike, ki motivirajo človeka za branje, dajejo bralnemu procesu smisel in pomagajo posamezniku, da z branjem vztraja do zadnje strani in si želi bralno izkušnjo še ponoviti. Notranja motivacija za branje prihaja od znotraj in izhaja iz posameznikovega interesa. Bralec ne potrebuje nobene pobude, razen lastnega interesa in lastne izkušnje, ki jo razvija ob branju. Zunanja motivacija za branje prihaja s strani zunanje spodbude ali nagrade. Posameznik bere, zato ker mu je bilo v zameno za branje nekaj obljubljenega ali pa je motiviran

s pohvalo, priznanjem in željo ustreči drugim. Cilj je močan in pusti takojšnji učinek, čeprav je ta kratkotrajen (Pečjak, Bucik, Gradišar in Peklaj 2006).

»Posameznik razvije svoj osebni interes za branje takrat, ko postane branje zanj užitek, ko si želi prebrati knjigo, ko se iz prebranega nekaj nauči in mu prebrana knjiga predstavlja tudi samopotrditev« (Bucik 2009, 18). Odrasli bralec z razvitim interesom za branje se sam odloča za branje knjig, ker ve, da mu bo ta prinesla nekaj novega, zabavnega, da se bo iz nje nekaj naučil in pridobil novo izkušnjo. Branje je zanj prijetna dejavnost. Užitek in ga navdaja s pozitivnimi čustvi. Pravi bralci se o knjigah radi pogovarjajo ter svetujejo ostalim, katere knjige naj preberejo. Interes za branje ima pomembno usmerjevalno vlogo in je eden od temeljev za notranjo motivacijo (Bucik 2009).

Sama sem bila vedno mnenja, da je bralna motivacija pri odraslem človeku večinoma notranja, vendar o tem nisem več popolnoma prepričana. Dandanes po mojem mnenju namreč veliko oseb bere, da bi se bile sposobne vključiti v določeno družbo, pogovor ali razpravo. To dokazuje dejstvo, da ljudje množično berejo knjige, o katerih se v javnosti govori. Berejo knjige, za katere jim drugi povedo, da so odlične. Spet drugi pa načrtno ne berejo popularne literature, samo zato, ker je tako popularna. Torej ljudje ne berejo samo po lastni presoji, ampak tudi zaradi zunanjih dejavnikov. Tu seveda govorim samo o izbirnem branju, ne o tisti literaturi, ki jo je zaradi šolskih ali službenih obveznosti pač potrebno prebrati.

4 Vprašanje materialnosti knjige

Mnenj o pozitivnih vidikih tiskane in elektronske knjige je veliko, vendar sama definicija dandanes ni povsem natančno in objektivno določena v enotni definiciji. Knjiga namreč več ni samo »večje število trdno sešitih tiskanih listov«, kot navaja prva definicija besede Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Je knjiga sam material, njeni listi in platnice ali jo določa besedilo, sporočilo, njen pomen? Če definiramo knjigo kot besedilo, znanje, ki ga sporoča svetu, kaj potem sploh je knjiga?

Knjige so tako natisnjene na papirju kot tudi shranjene nekje na strežniku, poosebitev znanja. Za njihovo veljavo so zaslužni avtorji in ne tehnologija, s katero so bile ustvarjene. Knjiga bo, takšna in drugačna, preživela vse tehnološke spremembe (Darnton 2011).

Tiskana knjiga ni zgolj predmet, ki bi ga lahko definirali z njegovimi fizičnimi lastnostmi, ampak je komunikacijsko sredstvo, ki je s svojim specifičnim načinom hranjenja in posredovanja vsebin pomembno sooblikovalo našo civilizacijo na način, ki se mu ne bi bilo razumno odpovedati kar čez noč. Zato krasni novi svet ne bo tako krasen in nov, kot verjamejo preroki računalniške dobe. Bo pa nedvomno drugačen od vsega, kar smo poznali doslej (Kovač 2009, 11).

Miha Kovač piše, da se je s pojavom digitalne informacijske družbe in s prihodom svetovnega spleta, definicija knjige postavila na glavo. O težavah definicije knjige, ki so jih prinesli novi nosilci informacij, na katerih je bilo možno hraniti knjižne vsebine, se Kovač ukvarja s vprašanjem, ali so knjige na cd-romu in mp3-ju, sploh še knjige? S pojavom digitalne informacijske družbe in prihodom svetovnega spleta se je definicija knjige postavila na glavo. (Kovač 2009, 31): »Zadnjih dvajset let se knjiga smatra za specifičen format vsebine, ki je na voljo za izmenjavo idej in kompleksnega znanja in ki je v naš sistem mišljenja vpet s pomočjo različnih informacijskih protokolov, skozi družbo pa se širi in ohranja s pomočjo specifičnega modela.« Razumevanje pomena knjige kot ne samo kot materialnega predmeta je postalo možno šele, ko je nastanek svetovnega spleta nadgradil naše razumevanje informacijskih procesov. Torej je s prihodom svetovnega spleta naše razumevanje digitalnih procesov spremenilo naš pogled na stvari, ki so bile prej samoumevne. Knjiga niso več samo med platnicama vezani listi, temveč nanjo sedaj gledamo drugače. Najboljša definicija knjige je v

tem pogledu definicija, ki sta jo predlagala Cope in Philips, ki pravi, da knjigo bolj kot njen videz in oblika določa povsem specifična informacijska funkcija, ki jo opravlja (Kovač 2009).

Na prvi pogled je vprašanje o tem kaj je knjiga enostavno, vendar je odgovor veliko bolj zapleten, kot se sprva zdi. Lahko rečemo, da je knjiga hkrati blago in kulturna dobrina. Kot blago jo definiramo, ker je fizično otipljiva, potrebno jo je proizvesti, prodajati, kupovati in je splošno dostopna. V kulturno dobrino pa se spremeni v trenutku branja (Žnideršič 1982, 7).

Knjiga ni samo materialna dobrina, temveč veliko več, saj je izdelek človekovega uma in duha in je kot taka osnova njegove kulture. Ima svojo zgodovino, preteklost in prihodnost. Predstavlja univerzalni medij, ki je pomemben za ustvarjanje in izražanje v kulturi, znanosti in šolstvu (Grilc 2002, 157).

Knjigo lahko torej označimo kot neke vrste »opredmeteno kulturo«, ker ima materialno in nematerialno vrednost. Materialno vrednost knjige predstavlja njen izgled, njeno nematerialno vrednost pa njena vsebina in pomen, ki dajeta knjigi značaj kulturne dobrine. Osnovno korist pri knjigi predstavlja nematerialna vrednost, in sicer vsebina, ki jo bralci pridobijo z branjem (Žnideršič 1982, 7).

Knjiga ima blagovne in neblagovne značilnosti. Z ekonomskega vidika obstajajo naslednje blagovne značilnosti knjige:

- individualnost – vsaka knjiga je samostojen izdelek, ki zahteva individualne napore pri prodaji in trženju;
- konkurenčnost – branju knjige predstavljajo konkurenco ostale oblike preživljanja prostega časa;
- luksuzna dobrina – knjigo uvrščamo v skupino luksuznih predmetov, ki za življenje niso nujno potrebni. Po branju knjige se bralec ne odloči za njen ponovni nakup, morda jo večkrat prebere ali pa komu podari, posodi;
- različen namen – kupci knjig ne kupijo vedno samo zaradi potrebe po branju, ampak tudi kot dekorativni predmet, darilo, kot statusni simbol (Žnideršič 1982, 43–44).

Neblagovne značilnosti knjige so razlogi, zakaj knjigo težko primerjamo s katero koli drugo skupino industrijskih izdelkov:

- Kupci knjige ne kupijo samo zaradi njene oblike, temveč zaradi njenega sporočila, znanja, vedenja, vsebine knjige.
- Kupci s knjigo zadovoljujejo kulturne in duhovne potrebe, zato pravimo, da je le-ta kulturna dobrina.
- Knjiga je drugačna od drugih oblik kulturne ponudbe, ki imajo naravo storitev (kino, koncerti, ipd.).
- Lahko je prodaja knjige slabša in ne prinese dobička, vendar so redki prodani izvodi imeli v literarnem, kulturnem in duhovnem smislu tako velik vpliv, da jih lahko označimo kot uspešne.
- Uporabnik knjige ni nujno tudi kupec knjige, saj si jo lahko posameznik izposodi iz knjižnice (Žnideršič 1982, 42).

5 Digitalizacija in mediji

Vsa nova tehnologija se nagiba k človeku prijaznemu delovanju, ki mu pomaga pri evoluciji in razvoju. Zato tudi s tehnologijo tiska knjig, revij, časopisov in ostalih listin ni nič drugače (Andrejašič 2011).

Pojav digitalne tehnologije je spremenil sam način izdelave tiskane knjige, ki ni doživela toliko sprememb v svoji petstoletni zgodovini. Parni tiskalni stroje je knjigi omogočil tiskanje enako obsežnih vsebin v manjšem formatu, vendar v večjih nakladah in nižji ceni. Tako je knjigo spremenil v množični medij, katerega vsebino so uravnavali založniki zaradi ekonomskih in prostorskih omejitev. Tako so množično tiskali le knjige, za katere so menili, da bo njihova prodaja pokrila stroške tiskanja in distribucije. Tiste knjige, za katere so menili, da ne bo dovolj zanimanja, da bi pokrile te stroške, pa niso ugledale luči sveta. Knjigarnarji niso naročali knjig, ki niso bile vredne kraje prostora na policah. Digitalna tehnologija je vse to spremenila. Zaradi nizkih stroškov tiska sedaj luč ugledajo tudi besedila v nestandardizirani jezikovni obliki in tako nepomembne za družbo, da jih nekoč noben založnik ne bi niti povohal. Prav tako spletne knjigarne nimajo težav s prostorsko stisko, zato so na voljo številna besedila, ki jih prej v klasičnem tisku ne bi bilo. To prinaša tudi slabosti. Prej so založniki in knjigarnarji delovali kot nekakšni kulturni filtri, ki so preprečevali, da bi se bralci utapljali v poplavi nepomembnih in slabih besedil. Sedaj imamo na voljo vse. Razvoj digitalnega založništva pa je spremenil tudi vlogo avtorja, ki je nekaj za svojim delom stal z imenom in priimkom, sedaj pa je precej vseeno, kdo je avtor posameznega besedila (Kovač 2009). Kot popoln primer za to so številni blogi in spletne strani, kjer pridobivamo informacije in beremo zgodbe, pod katerimi ni nobenega podpisa in nas avtor v resnici sploh ne zanima. Tudi novice, ki jih objavljajo nekatere spletne strani, se velikokrat izkažejo za neresnične. V svetu spletnega založništva, novinarstva in pisanja je postala najpomembnejša kvantiteta, za kvaliteto se zmeni le redko kdo.

Zaradi naglega razvoja svetovnega spleta se je neizmerno povečala količina informacij, do katerih lahko dostopamo, s tem pa se je spremenil tudi naš odnos do njih. Po njih brskamo vse bolj površinsko in ne globinsko. Na določeni strani redko ostanemo dlje kot minuto. Dandanes do informacij dostopamo do neprimerno več informacij kot nekoč, dosežemo pa jih po neprimerno nižji ceni, ali celo zastonj, kar vpliva na industrijo založništva (Kovač 2009,

16–17). Branje na ekranih pa je vplivalo na našo sposobnost branja, naše razumevanje in poglobitev prebranega. Čeprav se Naomi S. Baron strinja s tem, da je elektronsko branje vedno bolj popularno in ima veliko pozitivnih strani, kot so priročnost, prihranki in možnost dodelitve dostopa do brezplačnih vsebin, pa meni, da je veliko teh hkrati tudi slabosti. Bralcu druge vsebine namreč hitro odvrnejo pozornost, delajo več stvari naenkrat in klikajo med stranmi, namesto, da bi se poglobili v besedilo. Pri branju elektronskih knjig se bralci težko osredotočijo na dolgotrajno branje, saj vmes preverjajo elektronsko pošto, družabna omrežja in tako naprej. Spreminja se tudi naše pisanje, ne samo branje. Zaradi vse manj zahtevnih bralcev, in sicer takih, ki se zares poglobijo v besedilo, avtorji danes pišejo vse krajša in preprostejša besedila (Baron 2015). Iz lastnih izkušenj vem, da bralcem hitro postane dolgčas. Zanimanje za določeno temo hitro upade, če ta ni dovolj privlačna, saj imamo na voljo izjemno veliko spletnih strani za brskanje in branje. Branje pa dandanes ni več globinsko, ampak površinsko. Vsebina knjig pa ne tekmuje samo z drugimi knjigami, ampak tudi s spletnimi stranmi, spletnimi trgovinami, spletnimi mediji, televizijo, pač ekrani na splošno. Ekрани so se preselili na vsa področja naših življenj, na njih prebiramo časopise, revije, knjige, gledamo filme, nadaljevanje, dokumentarce, informativne oddaje, služijo nam tudi kot zemljevidi, navigacije, banke in veliko več. Se pa ne strinjam popolnoma s trditvijo Baronove, da nas pri branju elektronskih knjig hitro zmoti kaj drugega. Saj če bereš tiskano knjigo, lahko tudi preverjaš elektronsko pošto na telefonu oziroma lahko načeloma nekdo pozvoni na vratih in te ravno tako zmoti. Če bralec v branju uživa, ga nič ne zmoti tako, da bi nehal brati oziroma, da se kasneje ne bi vrnil nazaj k branju.

V času tako imenovanih novih medijev se opazno spreminjajo tudi besedila, ki so se iz časopisov, revij in knjig preselila na zaslone pametnih naprav. Ker so omogočena in nadzorovana s programsko opremo, so organizirana glede na vrsto različnih meril in tako segajo od sms-ov do blogov, od besedilnih strani do hiperpovezav in so tudi podlaga digitalnim literaturam. Kaj je posebnost digitalne literature? »Ali pri njej sploh še lahko govorimo o literarnosti?«, se sprašuje Strehovec (Strehovec 2007, 7–8). Za tiskano literaturo je značilno, da v svet prinaša nove kvalitete, ki jih brez nje ne bi bilo. Njena posebnost je, da njen jezik usmerja posebnost nase, torej transformira vsakdanji jezik. Bodo tudi avtorji digitalnih besedil pisali besedila z bistvenimi razlikami, kot je značilno za spletni jezik? Ti avtorji so namreč številni in avtor več ne uživa ekskluzivnega položaja umetniškega in

literarnega ustvarjanja. Digitalna besedila in literatura sodijo v sodobno novo medijsko kulturo, kjer prihaja do mešanja kulturnih oblik in hibridizacije (Strehovec 2007, 7–16).

Vizija Marshalla McLuhana, da bo elektronska doba povzročila izumrtje tiskane besede, je danes zastarela. Kljub številnim napovedim tovrstnih sprememb v devetdesetih letih, se to ni zgodilo. Leta 2008 je Gomes s knjigo *Print is dead*, kljub propadu elektronskih bralnikov v devetdesetih letih, napovedal konec tiskanih medijev, in to predvsem zaradi sprememb bralnih navad v digitalnem okolju in sprememb v dojemanju medijskih izdelkov. Prisotnost elektronske pošte, blogov, podcastov in številnih drugih iznajdb je povzročilo, da ljudje preživijo več časa pred računalniki, kot pred knjigami. Predvsem mlajše generacije raje preživljajo čas na Facebooku, kot berejo knjige, saj so navajeni na interaktivnost. V prihodnosti bodo lahko nastale razmere, ko se bo zdelo, da je branje na papir fiksiranih besedil starokopitno in nepraktično in takrat bo tiskana knjiga res lahko izumrla. Knjige so nekoč napreč res spreminjale družbe, vendar to zato, ker so bile najboljše komunikacijsko orodje. Danes je pa to internet (Kovač 2009). V tem pogledu se s Gomezom strinjam. Zdi se mi, da so predvsem mlajše generacije tiste, ki bodo raje izbrale elektronske medije nad vsem. Starši in učitelji bi morali poskrbeti, da se tudi oni naučijo ceniti in spoštovati tiskano besedo. Zelo všeč mi je Gomezova misel, kot jo je zapisal Kovač: »Novi medijski uporabniki samih sebe nimajo za občinstvo, ampak se obnašajo, kot da imajo oni sami občinstvo« (Kovač 2009, 92).

Ena izmed strašljivih mračnih plati, ki jo je prinesla digitalizacija, je razgaljenost elektronskega branja. Nekaj korporacijam se je odstrl pogled v bralne navade in miselne procese ljudi, zaradi česar računalniški algoritmi največjih spletnih trgovcev usmerjajo načine, kako izbiramo knjižne vsebine. Ko bralec brska po spletni trgovini, je vanjo shranjena vsa njegova zgodovina nakupovanja in mu stran takoj ponudi naslove, ki bi ga lahko zanimali. Na ta način mu morda olajša iskanje novih knjižnih naslovov, vendar mu odvzema možnost, da bi našel zanimivo knjigo zase izven običajnega okvira njegovega zanimanja. Prav tako na ta način z bralci manipulirajo, ne da bi oni to sami opazili. Kaj takega je v knjigarni nemogoče, saj knjigarnam ne misli samo na zanimanja enega bralca, temveč na zanimanje vse bralcev (Kovač 2012). To ne velja samo na področju branja, temveč na vseh področjih brskanja po spletu.

5.1 Opredelitev medijev

V Zakonu o medijih so mediji opredeljeni kot:

»Mediji so časopisi in revije, radijski in televizijski programi, elektronske publikacije, teletekst ter druge oblike dnevnega ali periodičnega objavljanja uredniško oblikovanih programskih vsebin s prenosom zapisa, glasu, zvoka, ali slike, na način, ki je dostopen javnosti.«

in

Mediji niso bilteni, katalogi ali drugi nosilci objavljanja informacij, ki so namenjeni izključno oglaševanju, poslovnemu komuniciranju, izobraževalnemu procesu ali notranjemu delu gospodarskih družb, zavodov in ustanov, društev, političnih strank, cerkvenih in drugih organizacij, šolska glasila, Uradni list Republike Slovenije, uradna glasila lokalnih skupnosti in druge uradne objave, plakati, letaki, prospekti in transparenti, ter video strani brez žive slike (neplačana obvestila), razen če je s tem zakonom določeno drugače (Zakon o medijih, 2. člen).

Množični mediji imajo v sodobni družbi izjemno pomembno vlogo, ker so (Mc.Quail 1994, 1):

- vir moči, možno sredstvo vpliva, nadzora in inovacij;
- prizorišče številnih afer iz javnega življenja na nacionalni in mednarodni ravni;
- glavni vir definicij in podob družbene realnosti ter tudi prostor, kjer se ustvarja, hrani in izraža kultura, vrednote družbe in skupin;
- osnovna pot do slave in statusa slavne osebe;
- vir sistema pomena, ki se smatra kot »normalno«.

5.1.1 Tiskani mediji

»Tisk je prvi medij, ki je omogočil objavo več tisoč povsem enakih primerkov besedila, ki so ob tem postali dostopni kjer koli« (Einstein v Kovač 2009).

Tisk je omogočil soočenje več različnih pogledov in predsodkov o istem problemu, informacije pa so se začele proizvajati neprimerno hitreje in v večjih količinah, kot v času rokopisov. Besedila so postala bolj natančna, prav tisk pa je omogočil, da se je v stoletjih

političnih in kulturnih konfliktov vzpostavil skepticizem, racionalizem in nazorska tolerantnost zahodne civilizacije (Kovač 2009).

»Knjiga je bila prvi tiskani medij.« (Kovač 2009, 63) Knjiga je neke vrste nosilec sprememb v načinu hranjenja, posredovanja in produciranja informacij, ki so se zgodile z izumom tiska. Prav zaradi tega so se jeziki na koncu srednjega in začetku novega veka začeli standardizirati. Torej so s tem, ko so ljudje brali knjige in časopise v istem jeziku, so si zamišljali, da pripadajo isti skupnosti, ki jo vzpostavljata isti jezik in skupno referenčno polje. Jeziki pa so se po izumu tiska spreminjali bistvene počasneje, kakor prej, v času rokopisne kulture. Tiskana knjiga na vsebinski in jezikovni ravni pomembno vpliva na tisto, kar se dogaja v ostalih sodobnih medijih in tudi na sam intelektualni profil sodobnih civilizacij, vendar pa se ne more meriti z ostalimi sodobnimi mediji (Kovač 2009, 52–64).

Tiskani mediji se delijo na časopisni in revijalni tisk, ki ima vsak svoje značilnosti, prednosti in slabosti. Časopisi imajo zaradi večjih naklad večji doseg bralcev, medtem ko so revije zelo ozko ciljno naravnane (Erjavec in Volčič 1999, 12).

Zanimivo pri vseh tiskanih medijih je, da po mojem mnenju bralcu vlivajo občutek avtentičnosti. Bralci smo nekako bolj zaupljivi do medijev, ki jih lahko primemo v roke in listamo. Ko nekaj preberem na spletu, temu zaradi poplave informacij ne verjamem tako, kot bi zaupala tiskani izdaji. Zdi se bolj resni, namenjeni izobražencem, učenjakom, tistim, ki bi se radi česa naučili. Morda to izhaja iz obdobja šolanja, saj so prav vsi učbeniki in delovni zvezki v tiskani obliki in mi zato dajejo občutek verodostojnosti.

5.1.1.1 Časopisi

Časopisi so periodične publikacije, ki lahko izhajajo vsak dan (dnevni časopis), teden (tednik), mesec ali leto. Časopisi pri bralcih uživajo široko sprejemljivost in veliko zaupanje. Odlično pokrivajo krajevni trg ter omogočajo prožnost in brezčasnost. Prednosti časopisov so tudi nizki stroški tiska in distribucije ter omogočanje predstavitve obsežnega sporočila. Njihove pomanjkljivosti so kratka življenjska doba, nizka kakovost reprodukcije, prenatrpanost z oglasnimi sporočili ter spremembe v segmentih bralcev (Kotler 1996).

Značilnosti časopisa so:

- publiciteta – javna objava informacij,
- aktualnost – objava družbeno pomembnih informacij,
- univerzalnost – raznolikost informacij za široko paleto bralcev,
- periodičnost – kontinuiteta v izhajanju časopisa (Erjavec in Volčič 1999, 12).

5.1.1.2 Revije

Revije so veliko bolj specializirane, kakor časopisi (z izjemo specializiranih časopisov, ki izhajajo mesečno ali letno) in načeloma pokrivajo samo eno področje.

Njihove prednosti so:

- dolga življenjska doba;
- visokokakovostna reprodukcija;
- verodostojnost in prestižnost;
- visoka geografska in prebivalstvena selektivnost;
- bralcu omogočajo vključenost in spodbujajo interes.

Pomanjkljivosti revij pa so:

- nekaj izvodov gre v nič;
- prenatrpanost z oglasnimi sporočili;
- visoki stroški zaradi visoke kakovosti tiska;
- segmentna usmerjenost (Kotler 1996, 641).

Značilnosti revij se zelo razlikujejo od značilnosti časopisov. Z izjemo periodičnosti in doslednosti, se te od časopisov razlikujejo po naslednjih značilnostih:

- globina – revije bralcem ponujajo ozadja, analize in trende, v njih pa ni veliko prispevkov informativne zvrsti;
- specializacija vsebin in občinstva – vsebine ustvarjajo glede na pričakovanja in potrebe svojih bralcev;
- ponujajo mnenja, interpretacije in lastna priporočila;
- trajnost – ustvarjene so, da jih shranjujemo in se k njim vračamo (Johnson in Prijatelj 1999, 5–13).

»Revije so natisnjene in vezane publikacije, ki ponujajo bralcu poglobljeno pokrivanje zgodb brezčasne narave. Vsebujejo tudi mnenja, interpretacije in priporočila. Namenjene so dobro

definiranemu in specializiranemu občinstvu ter izhajajo redno in v doslednem formatu« (Johnson in Prijatelj 1999, 13). Bralci določene revije ji po mojem mnenju ostajajo zvesti, saj so nanjo navajeni, njena periodičnost pa jim daje občutek rutine in varnosti. Iz lastnih izkušenj vem, da revijo veliko raje prelistam, kakor berem njeno spletno izdajo. Je pa res, da je ta precej drugačna od njene tiskane izdaje, na spletu namreč nikoli ne objavijo celotnega članka, kot je objavljen v reviji. Morda na tak način prisilijo bralce, da revijo redno kupujejo, saj jim z le delom članka vzbudijo radovednost. Sama sicer ne berem revij, občasno katero prelistam kje v čakalnici, pri prijateljici, že dolgo pa je nisem kupila.

5.1.2 Elektronski mediji in ekrani

V tem poglavju bom opisala elektronski medije in opredelila vse ekrane, ki nastopajo kot tekmeči tiskani knjigi, kot se sprašuje naslov magistrske naloge »Pred ekranom: vzpon ali padec bralske kulture?«

Pri tiskanih medijih sem omenila spremembe, ki jih je prinesel izum tiska, in sicer da je ta povzročil standardizacijo jezikov in oblikovanje nacionalne skupnosti. Elektronski mediji pa so prinesli globalizacijo, torej da se tovrstne skupnosti vzpostavljajo izven nacionalnih meja. Sedaj se vzpostavljajo skupnosti istih prepričanj, zanimanj, in to izven meja svojih držav. Preko družabnih omrežjih, spletnih forumov, blogov in vseh razsežnosti, ki jih ponuja svetovni splet lahko stopite v stik s komer koli in poiščete svojim prepričanjem in zanimanjem primerno skupnost.

V elektronski dobi, v kateri živimo, pa se je prihodnost knjige, ko so jo poznali prej, spremenila. Spremembe, ki jih v družbo prinašajo novi načini komunikacije, so naslednje (Javornik v Zbornik bralnega društva Slovenije 1999):

1. *elektronski mediji vplivajo na psihologijo, na nevrološki sistem in na naš način sprejemanja telesa;*
2. *spreminja se naša predstava o času in prostoru – v ospredje vse izraziteje prihaja spacialni vidik;*
3. *virtualna resničnost že pričinja polniti praznino med idejo in dejanskim občutjem; prihaja do drugačnih predstav o realnosti, kot smo jim bili priča v času pred digitalizacijo sveta;*
4. *elektronski mediji že preoblikujejo značilnosti jezika, literature in abecede;*

5. *smo na pragu, ki pomeni ustvarjanje kolektivnega uma; ta um, ki prekaša možnosti katerega koli individuuma, nastaja na zakonitostih angleškega jezika;*
6. *pojem dosedanjega izraza demokracija je zastarel in ga je treba preoblikovati tako, da bo izraz zrcalil način, kako tehnologija vpliva na strukture moči (kako prehaja oblast v roke tistega, ki obvladuje tehnologije informacij oziroma tako imenovane informacijske sisteme?);*
7. *umetnost pričanja reflektirati novo tehnologijo in digitalni znanosti pridaja nove dimenzije – digitalna umetnost prevzema nase aksiološko vlogo za razvoj kulture v elektronski dobi in opozarja na nevarnost tehnologizacije humanega in humanističnega;*
8. *kultura kot taka niha med nadaljnjo fragmentarizacijo in globalizacijo; spreminja se podoba on funkcija knjige, knjižnic, galerij in muzejev.*

Zame je pomemben le en segment teh vprašanj, in sicer misel o tem, kako se preoblikujeta podoba in pomen knjige oziroma knjižnice v času digitalizacije sveta.

Poraja pa se vprašanje, ki ga omenja Kovač, in sicer ali elektronski mediji res omogočajo enako učinkovito soočanje različnih mnenj kot tisk? Ena izmed lastnosti elektronskih knjig in medijev je namreč ta, da je mnenja možno spreminjati, kar pomeni, da jih lahko avtor kadarkoli popravi, spremeni, dodela ali celo skrrije (Kovač 2009, 60). To je lahko pozitivno in negativno. V primeru napak in sovražnega govora in žaljivk, izjemno pozitivno.

5.1.2.1 Radio

Radio je najhitrejši prenašalec aktualne informacije, odlikuje pa ga enostavna tehnika. Je verodostojen, cenovno dostopen, splošno uporaben in dovzeten medij. Informacije dosežejo poslušalca takoj in so razumljive ter verodostojne širokemu krogu ljudi. Dostopen je vedno in povsod tudi kot zvočna kulisa, spremljevalec, ima pa tudi moč žive besede in čustven vpliv glasbe. Njegova slabost je minljivost in sekundarno poslušanje (Erjavec in Volčič 1999, 11–12).

Radio lahko preko določenih ponudnikov spremljate tudi preko interneta, vendar ne spada med ekrane, zato ta medij za nalogo ni pomemben.

5.1.2.2 Televizija

Televizija je najprodornejši in najprivlačnejši medij, saj združuje sliko, zvok in gibanje. Skozi leta se je postopno uveljavljala in je danes prisotna že praktično v vsakem domu, saj je poleg tega, da ponuja uporabniku celovito avdiovizualno vsebino, tudi zelo enostavna za uporabo. Namenjena je razvedrilu, zabavi ter informiranju in izobraževanju. Na dogajanje v družbi se hitro odziva, se stalno razvija, gledalcu pa omogoča le pasivno spremljanje televizijskih programov (Leban 2006, 4–10).

V zadnjem desetletju pa se je pojavil še en pomemben nov subjekt na medijski sceni, in sicer interaktivna televizija. Uporabniku omogoča izbiro med številnimi video kanali, programi na zahtevo, informacijskimi storitvami, in tako naprej. V splošnem se gledalec lahko sam odloča kaj, kako in kdaj bo gledal določeno vsebino. Interaktivnost je pri tem možnost gledalca, da preko povratne informacije vpliva na čas in način gledanja izbranih vsebin. Tukaj sta združena dva medija, televizija in internet (Leban 2006, 16–18). Ena izmed najbolj znanih interaktivnih televizij sta Netflix in HBO Go, ki sta oba na voljo v Sloveniji, kjer je pa najbolj popularni slovenski Voyo.

Televizijo lahko preko določenih ponudnikov spremljate tudi preko interneta.

5.1.2.3 Internet

Internet je računalniško omrežje in je javno razpoložljiv mednarodno povezan sistem računalnikov, z informacijami in uslugami za uporabnike. Sistem uporablja način paketno preklapljivih komunikacijskih protokolov TCP/IP. Za začetek interneta velja leto 1969, ko je začel delovati kot sistem ARPANET, ki so ga razvili pri agenciji za napredne raziskave pri ameriškem obrambnem ministrstvu DARPA (Defense Advanced Research Project Agency). Tako zasnovano podatkovno omrežje bi naj služilo povezavi med oddaljenimi raziskovalnimi institucijami in super računalniki za potrebe raziskav s strani ameriškega obrambnega ministrstva. Sčasoma je internet postal akademsko in raziskovalno omrežje, kasneje pa je postal zanimiv tudi za komercialne uporabnike. Januarja leta 1983 je ARPANET spremenil svoje jedro omrežnih protokolov iz NCP (Network Control Program) v TCP/IP (IP-Internet Protocol in TCP-Transmission Control Protocol), kar je bil začetek interneta, kot ga poznamo danes. (Internet Society)

Vprašanje »Kaj je internet?« se zdi prvi pogled preprosto, vendar definicija interneta ni tako enostavna. Internet je namreč za razliko od ostalih tehnologij lahko, karkoli želimo, da je. Lahko ga oblikujemo, lahko ga urejamo. Najpomembneje pa je, da se z njegovo pomočjo lahko povezujemo z ostalimi ljudmi, družbami in državami po vsem svetu. Nihče nima interneta v lasti in imamo ga vsi. Lastnosti interneta so, da je odprt, neodvisen in samoregulativen. Vsakdo lahko ustvarja vsebine, ponuja storitve in prodaja izdelke kakršne koli odobritve od odgovorne osebe, ker ta ne obstaja (Internet Society). Splet vedno bolj spominja na globalno areno, kjer se uresničuje geslo »vsi smo ustvarjalci« in »posameznik je vsestransko razvita osebnost«, ki skrivata v sebi veliko pasti. To, da ima vsak kaj zanimivega za povedati, namreč ne drži povem. Četudi je prav, da se sliši tudi glas posameznika, pa se s tem uveljavlja povprečje in ni razvidnih meril med tem, kaj je vredno objave in kar je pač kracalo določenega posameznika (Strehovec 2007, 14–15).

Svetovni splet postaja mesto, na katerega se umeščajo novo medijska besedila, ki izrabljajo tako distribucijske in reprodukcijske potenciale spleta kot tudi njegove posebnosti, kot so oblikovanje, organizacija enot, odprtokodne implikacije in komunikacijske oblike. Oblika spletne strani je zasnovana na način, da bralca povabi še na druge strani, ga poveže do besedila s še več informacijami, čemu se poskušajo prilagajati tudi besedila, ki nastajajo v tiskanih medijih (Strehovec 2007, 17). Internet nam ponuja neomejene možnosti za branje ažurnih dnevnih novic, ustvarjanje vsebine, sodelovanje na forumih, razpravah, prijavo v spletna omrežja in ustvarjanje lastne identitete. Spletne novice medijev so v bistvu prepakirana vsebina novic iz drugih medijev, časopisa in televizije. Na svetovnem spletu (World Wide Web) lahko najdemo skorajda vse. Povprečen človek si življenja brez interneta sploh več ne zna predstavljati. Kot sem že zapisala, pa so spletne izdaje časopisov in revij le osnutki tega, kar je objavljeno v tiskani izdaji. Spletne strani revij so skope z informacijami in polne oglaševalskih vsebin. V nekaterih primerih pa spletno uredništvo bralcu ponudi le del zgodbe in mu nato ponudi nakup članka, če ga želi prebrati do konca. Glavna vrednota spletnih uredništev je predvsem ažurnost.

5.1.2.4 Igralne konzole

Med ekrane, ki odvrtaajo pozornost bralcev od knjig spadajo tudi igralne konzole. So samostojne naprave, ki so v zadnjem času postali zmogljivi multimedijiski predvajalniki, ki poleg igranja iger omogočajo brskanje po internetu in predvajajo celo vrsto drugih multimedijiskih vsebin, kot so fotografije, glasbo, filme. Igralne konzole, kot so Playstation, Xbox in Wii, je potrebno povezati s televizijo ali računalniškim zaslonom. Preko žičnega ali brezžičnega kontrolerja je nato možno nadzorovati lik v igri. Poleg teh pa so na voljo tudi prenosne konzole, ki so lažje in manjše od običajnih, saj sta zaslon in kontroler združena v eno samo napravo (Tyson 2000).

5.1.2.5 Uporaba ekranov

Odličn vir za podatke o uporabi ekranov je spletna stran MillwardBrown. V raziskavi so anketirali preko 17.000 oseb (500 v posamezni državi), ki imajo na voljo uporabo televizije, pametnega telefona in/ali tabličnega računalnika. V raziskavi so sodelovali uporabniki vse omenjenih naprav v starosti med 16–45. Rezultati pravijo, da ljudje na dan porabijo 113 minut pred televizijo, 147 pred prenosnim računalnikom, 50 minut pred tablico in 147 minut uporabljajo pametni telefon. Televizija se gleda večinoma zvečer, medtem ko je uporaba ostalih naprav razpršena približno enakomerno čez dan. V kar 35% pa naprave uporabljajo simultano in to predvsem, da poleg brskanja še spremljajo, kaj je na televiziji, se kratkočasijo med oglasi, preverjajo družabna omrežja ali pa jim uporaba ene naprave enostavno ni dovolj zanimiva. V največ primerih so zabeležili hkratno uporabo televiziji in pametnega telefona (MillwardBrown).

Dominacija elektronskih nad tiskanimi mediji je v ZDA že nekaj časa vidna pri resnih dnevnih časnikih, ki jim resno padajo naklade že dlje časa. Starejši bralci namreč opuščajo branje in dostopajo do informacij preko spleta, mlajši bralci pa navade tiskanih časnikov sploh nikoli niso razvili (Kovač 2009, 92).

6 Tiskana knjiga

»Knjiga je nenavaden in starodaven medij. Njena sedanja fizična oblika, kodeks – v knjižni blok zvezani in med platnice vpeti listi –, je pred približno dva tisoč leti v evropski civilizaciji postala dominantna oblika hranjenja in posredovanja besedik« (Kovač 2009, 29).

Beseda knjiga izhaja iz kitajščine in je prek turščine prišla k nam že v začetku 16. stoletja, vendar se pred 19. stoletjem ni splošno uveljavila. Pred tem se je namreč uporabljala beseda bukva in njene izvedenke (bukvica, bukvar, bukvarna). Pomensko sloni na besedo bukev, torej izraža snov, na katero so nekoč pisali. Sestavni deli knjige so knjižni bloki, ki je notranji del knjige, ki ga sestavljajo potiskani ali nepotiskani listi in ovitek. Prvi list lahko vsebuje prednaslov ali založniški emblem, čemu sledi naslovna stran, na kateri so označeni avtor, naslov, podnaslov, kraj izida, založnik, letnica izida. Iste podatke vsebuje impresum ali kolofon, ki je objavljen ali za naslovno stranjo ali pa na koncu knjige. Na tej strani so objavljeni tudi podatki o izvirnem naslovu knjige in če gre za prevod, tudi o prevajalcu. Če ima knjiga ilustracije, je tukaj objavljeno tudi ime ilustratorja in še podatki o uredniku, knjižni zbirki in podobno. Tako zaporedje je značilno za slovensko knjigo, vendar pa ni pravilo. Sledijo nadaljnje strani knjige z besedilom in/ali slikami. Vsaka stran je oštevilčena s številko strani na paginaciji knjige, torej spodnjem ali zgornjem delu, kjer je lahko zapisan tudi naslov besedila ali poglavja ali avtorja. Knjiga lahko vsebuje marginalije, zaznamke vsebine, pojasnila, opozorila k besedilu, ki so natisnjene na robu strani in z drugačnimi črkami (Munda 1893, 16–19).

Miha Kovač se sprašuje, kaj tiskana knjiga v formatu kodeksa sploh je, saj je to vprašanje bolj zapleteno, kot se zdi na prvi pogled. Osnovna definicija knjige je namreč v marsičem prekratka, saj jo definira samo kot med platnice v knjižni blok zvezani listi. Torej če ni določenega minimalnega števila listov in načina izida, bi lahko bila knjiga tudi samo čestitka ob praznikih. Zaradi tega je Unesco postavil definicijo knjige, ki je: »neperiodična publikacija, ki ima vsaj 49 strani brez naslovnih strani, ki je izšla v določeni državi, njena vsebina pa je na razpolago javnosti«. Knjiga je fascinantno informacijsko orodje, ki se je 2 tisoč let upiralo zobu časa in je kljub novim medijem ni zamenjal noben časopis, revija, radio, televizija ali tudi zaenkrat še elektronska knjiga, čeprav so ji mnogi ob rojstvu le-te napovedali smrt. Kodeks in tisk sta postala simbola intelektualne in kulturne kontinuitete v zahodni civilizaciji (Kovač 2009, 29).

Poslovni model tiskane knjige temelji na neločljivi povezanosti besedila in platforme ter na hkratni zmožnosti poceni in hitrega razmnoževanja platform (Kovač 2009).

Aleš Debeljak je napisal, da (Debeljak 2012, 40) je smoter knjig v tem, da ponavljajo, predelujejo in odkrivajo mnoge pripovedi o doživetjih skupnosti in posameznika. Iščejo resnico o družbenem življenju, kritizirajo moralne navade in uveljavljajo estetske podobe o samoti duše, hkrati pa pričajo o čutni nujnosti drugega. S čudno lepoto sentimenta in drhteče bolečine so knjige sposobne razkrivati »strah in up« v skritih kotičkih človeškega srca.

6.1 Razvoj knjige

Prvi način komunikacije človeka je bil razvit preko neartikuliranih glasov in gibov jezika. Pomembnejša spoznanja pa so kaj kmalu želeli sporočiti svojim potomcem, zato so jih risali in klesali. Te črtne risbe so predstavljale bistvene značilnosti realnosti in so kasneje simboli postali slikovne pisave. Te so prvi razvili Podonavski narodi, Sumerci, Egipčani in Kitajci. Tem slikovnim simbolom so dodajali še znake za glasove, nato vsakemu glasu dali svoj znak in tako razvili enostavno glasovni pisavo. Nekateri narodi še danes pišejo s slikovno-idejnimi pisavami, kot na primer Kitajci in Japonci. Dolgo razvojno pot ima naša abeceda, ki se je začela pri hieroglifski egipčanski pisavi, ki so jo različni narodi skozi leta posodabljali in dodajali nove uporabnosti. Od Rimljanov naprej razlikujemo tudi različne oblike pisav – črk, ki so naslednje: rimska majuskula, rustična majuskula, rimske unicalke, polunicalke, irske polunicalke, minuskula, gotška minuskula, v renesansi pa so se vrnil na uporabo rimske majuskule in minuskule iz časov Karla Velikega, ki je osnova za obliko črk v današnji uporabi. Podlaga za pisanje je bila iz različnih materialov, ponekod je bilo to lubje, svila, keramika, vosek, glinene plošče, papirus, pergament, najpomembnejše zapise pa so klesali v kamen. Leta 105 je Tsai Lun izdelal papir, ki je z Arabci prišel v Evropo in postal v splošni uporabi šele v 13. stoletju. Prvi mehanični način izdelovanja knjig v več izvodih je bila tehnika lesorezov v Koreji v 8. stoletju. Dokler se v 15. stoletju v Evropi ni pojavila prva primitivna lesorezna tehnika, so knjige prepisovali ročno (Kolar 1990).

Najstarejša oblika knjige je nastala 4000 let pred našim štetjem, za katero štejejo zapisi na glinastih tablicah pri Sumerjih, Babiloncih, Hetitih in Asircih. Ti so jih celo shranjevali na policah, kot današnje knjige. Pisava je bila klinopis, pisan od leve proti desni (Kolar 1990).

Gutenberg je bil prvi, ki je sestavil tiskarski stroj, ki je zares deloval in velja za začetnika informacijske spremembe, ki jo je povzročil tisk. Izumil je je kalup za ročno vlivanje kovinskih črk, ki so bile mali kovinski bloki, na vrhu katerih je bila črka v zrcalni podobi. Premične črke je nato oblikoval v besede in strani s pomočjo stavčne palice, stran pa so po korekturi s pomočjo stiskalnice natisnili v želeni nakladi. Najpomembnejša novost je bila, da je bilo po postavitvi strani črke še možno premikati in popraviti napake. Dodatna vrednost pa je bila, da so stran lahko razstavili in črke ponovno uporabili. Glavne prednosti Gutenbergovega izuma so hitrost, količina, fiksiranost in natančnost. Knjigo so bili sposobni razmnožiti s 180-krat večjo hitrostjo, kot so bili sposobni pisarji prepisati (Kovač 2009).

Prva tiskana knjiga v slovenskem jeziku je izšla leta 1550, in sicer Trubarjev Catechismus in Abecedarium v Tübingenu, s strani Ulricha Morharta. Knjiga Jezus Sirah je bila prva knjiga tiskana na Slovenskem, v Ljubljani. V času od 16. do 18. stoletja se uveljavi ilustrirana naslovnica, vendar je močno prenasičena s podatki, zato jo kasneje poenostavijo in je oblikovana iz samih črk. Od 18. do 20. stoletja tiskarstvo z industrijsko revolucijo pri nas doživi nov razmah. Namesto lesenih so v uporabi kovinske stiskalnice, ploskev zamenjajo z valjem, uporabijo pa tudi moč parnega stroja. V 20. stoletju pa ilustracije in ovitek knjig izdelujejo že najboljši umetniki. Omogočene so črno-bele in barvne ilustracije, vezava knjig je strojna, tako mehka kot trda ali pa klasična v usnje in imitacijo usnja. Ovitek je za knjigo običajen, pojavijo se žepne knjige in stripi. Pri nas je v tem obdobju v povprečju večina knjig kvalitetno oblikovanih in izdelanih (Kolar 1990).

Zanimiva se mi je zdela predvsem misel Darntona, ki je tako opisal kako se je knjiga razvijala skozi tisočletja (Darnton 2011, 30): »Če spremembe takole nanizamo, nam njihova hitrost vzame sapo: od pisanja do kodeksa 4300 let; od kodeksa do premičnih črk 1150 let; od premičnih črk do svetovnega spleta 524 let; od spleta do tiskalnikov 17 let; od iskalnikov do Googlevega algoritmičnega razvrščanja pomembnosti 7 let; in kdo ve, kaj nas čaka za vogalom ali kaj se šele pripravlja«. Knjiga se je z razvojem Gutenbergovega tiskarskega stroja po svetu razširila z izjemno hitrostjo (Darnton 2011, 30).

Knjiga je tiskarsko uspela, če tehnično ustreza njeni vsebini in namenu ter izkazuje čas, v katerem je nastala. Pri izgledu knjige so odločilni tiskarska pisava, zrcalo strani, papir in vezava, kar ne bom podrobneje opisovala, saj je izbira ogromna. Drobne knjige lahko izidejo brez ovitka, večinoma pa knjižni blok obdaja ovitek ali platnice, ki so lahko obdane še s ščitnim ovitkom. V praksi se je izkazalo, da je najbolj zanesljiva naslovna stran (Munda 1893, 17–21).

6.2 Mnenja o knjigi

Napoved Marshalla McLuhana, ki je leta 1962 napovedal, da bo elektronska doba povzročila izumrtje tiskane besede, se ni uresničila, pravi Darnton. Napovedal je da bo svetovni splet povzročil globalno utapljanje v televiziji, kar je res, da bodo mediji in sporočila vsepovsod okrog nas, kar je tudi res, vendar elektronska doba ni povzročila izumrtja tiskane besede. Knjiga je skoti tisočletja dokazala, da je čudovita stvar – sijajna za shranitev informacij, priročna za listanje, udobna za poležavanje ob njej in presenetljivo odporna na poškodbe. Prav tako je ni treba posodabljati, dostopati do nje, jo zagnati, vtakniti v vtičnico ali prenesti s spleta in čakati. Skozi leta je dokazala, da je izjemno orodje za učenje. Poleg vsega pa jo je resnično prijetno držati v rokah (Darnton 2011, 63). Tiskana knjiga v sebi skriva nek čar. Sploh ko si knjigo sposodite iz knjižnice, samo pomislite, koliko ljudi jo je pred vami držalo v rokah, se ob njej smejala in z njo čutilo.

Darnton odkrito preferira tiskano knjigo, saj pravi (Darnton 2011, 42) da »lahko vsakdo, ki išče dobro čtivo, vzame v roke tiskan zvezek, z lahkoto lista po njem in uživa ob čarobnosti besed v obliki barve na papirju. Noben računalniški zaslon ne daje takega zadovoljstva kot natisnjen list.« Torej noben ekran, kjer lahko bralec prebira elektronsko knjigo, ne bo ujel bistvene značilnosti knjige. Pri tiskani knjigi so povprečnemu bralcu pomembni njena velikost, občutek papirja, ter njen vonj. Po nedavni raziskavi francoskih študentov je vonj ena izmed najpomembnejših značilnosti knjige, zato knjig brez vonja ne kupujejo. Zato tiskane knjige zagotovo še ne bodo prišle v pozabo, kot je bilo večkrat napovedano. Še vedno se namreč natisne veliko večje število knjig, kot se jih digitalizira (Darnton 2011).

»S pomočjo knjig se razvija naša kultura, oblikuje se naša zavest in rojevajo se nove ideje. Vpliva na izobraževanje in mišljenje ljudi po celem svetu« (Andrejašič 2011). Tina Andrejašič je v svojem članku pisala o elektronskih knjigah, vendar se njena misel nanaša na knjigo samo, ne glede na njeno obliko.

6.3 Pozitivni vidiki tiskane knjige

»Ko v knjigarni kupimo knjigo, plačamo enkratni znesek ne glede na to, kolikokrat jo bomo prebrali. Knjigo lahko beremo, se naučimo njene vsebine in o njej pripovedujemo prijateljem. Lahko jo posodimo komurkoli, jo prodamo ali podarimo brez avtorjevega dovoljenja« (Damjan 2011, 74). Ravno tako se knjiga ne izrabi s potrošnjo, saj jo lahko preberemo koliko krat želimo, njena vsebina pa bo kljub temu ostala ista.

Darnton pravi, da »Besedil nič ne ohrani bolje, kot črnilo na papirju, zlasti takem, ki je bil izdelan pred 19. stoletjem, in razen besedil, napisanih na pergament ali vklesanih v kamen. Najboljša metoda za shranjevanje, ki so si jo doslej izmislili, je staromodna, nemoderna knjiga« (Darnton 2011, 41).

Miha Kovač je v članku »Elektronske knjige: algoritem, ki me bere« v Delu zapisal, »Branje tiskane knjige je samotno, individualizirano početje: nihče ne ve, kaj si mislimo, ko beremo, in kako hitro obračamo strani; svojih misli, ki jih včasih izražamo s tem, da v knjigi kaj podčrtamo ali zapišemo na rob, pa praviloma ne delimo z nikomer (razen seveda, če smo knjigo komu posodili, pa še tedaj je ta imel težave, da je iz kratkih, nametanih opomb razbral naše misli)« (Kovač 2012). Če pa je to pozitivna ali negativna lastnost knjige, pa je odvisno od tega, kakšna oseba je bralec.

Raziskave so pokazale, da ljudje vseh generacij raje berejo besedila na papirju, kot na zaslonu, ko se lotijo poglobljenega in daljšega branja. Tudi mlajši učenci, ki nimajo nobenih čustvenih vezi do tiskanih knjig, so priznali, da si za učenje raje natisnejo tekst in se učijo s papirjem v rokah (Jabr v Tanner 2014, 4). Za možgane so med bralnim procesom črke in besede fizični objekti in si besedilo, ki ga sestavljajo predstavljajo kot neko lokacijo, kjer pomen besede zaseda določeno mesto. Zato se mnogokrat zgodi, da točno vemo, kje v tiskani knjigi je nekaj zapisano, čeprav se ne moremo spomniti točnih besed. Vemo, če je to bilo na

vrhu strani, na robu, na sredini, če je bilo podčrtano, zapisano z drugo barvo, na začetku knjige ali bolj proti koncu. Pri elektronski knjigi te predstave ni. Anne Magen je naredila raziskavo, pri kateri je dala polovici subjektom prebrati 4 tiskane strani besedila, drugi polovici pa 4 strani besedila v elektronski obliki. Nato so morali vsi odgovoriti na nekaj vprašanj. Veliko bolje se je odrezala polovica subjektov, ki je prebrala besedilo na papirju. Vendar pa v raziskavo ni bil vključen poseben elektronski bralnik (Tanner 2014, 4–5).

Še ena raziskava, ki dokazuje pozitivne učinke tiskane knjige pred ekrani je raziskava Charlesa Czeislerja, v kateri so v »spalni« laboratorij zaprli 12 ljudi za dva tedna. V teč času so raziskovali njihove spalne vzorce z različnimi pristopi k spanju. Prvih pet dni so brali iz tiskane knjige, naslednjih pet dni pa iz iPad-a. Po vsakem testu so jim odvzeli kri in ugotovili, da je bil spalni hormon melatonin bistveno znižan v dneh, ko so brali iz iPad-a. Takrat so potrebovali dlje časa, da zaspijo in naslednji dan so se počutili bolj utrujene. V primeru elektronskih bralnikov, ki so ustvarjeni posebej za branje, so učinki podobni kot pri branju tiskane knjige (Olson 2014).

Bralcem tiskane knjige z debelino sporočajo svoj obseg, tega občutka pa pri elektronskih knjigah nimamo, kar je mišljeno v prid tiskani knjigi (Kovač 2012). Vendar pa lahko na to gledamo iz dveh zornih kotov. Nekateri, ki ne marajo brati debelih knjig, bi morda začeli z branjem njene elektronske različice, saj se ne zavedajo, koliko branja je pred njimi. Tisti, ki pa radi vedo in sporočajo tudi drugim, koliko berejo, pa imajo radi tiskane debele knjige.

6.4 Negativni vidike tiskane knjige

Negativni vidiki tiskane knjige niso tema, ki bi se je avtorji besedil o knjigah in branju posebej dotaknili, vendar se jih lahko razbere iz njihovih pisanj v primerjavi z elektronsko knjigo.

Prva slabost knjige je predvsem njena cena, ki je neprimerno višja v primerjavi s ceno elektronske knjige. »Trdo vezana knjiga je bila kakih tristo let nazaj vredna toliko, kot dobra večerja zunaj« (Kropp 2000, 233). Dandanes obstajajo različni cenovni razredi tiskane knjige, saj je s prihodom mehkih platnih s cenenimi zlepljenimi hrbti in kaširanimi stranmi prišlo do cenovnega preskoka. Obstajajo tudi kakovostne mehke vezave, kakovostne trde vezave, tako

da ima vsak kupec možnosti za izbiro, vendar pa cena kljub temu ostaja veliko višja od elektronskih knjig (Kropp 2000).

Slabost obširnih knjig je tudi njihova debelost, teža, torej jo jih je lahko zoprno prenašati s sabo. Iskanje določenih gesel je dolgotrajno, česar pri elektronski knjigi ni, saj lahko geslo v trenutku poiščemo z iskalnikom. Po tiskanim knjigah se ne piše, tako da si vanje ne zapisujemo pripomb, označujemo zaznamkov in podčrtavamo strani (Ruslica). Svojo knjigo lahko sicer porišemo, kolikor nas je volja, vendar je pri naslednjem listanju ne bomo mogli nemoteno brati. Mene na primer zelo moti, če nekdo podčrtava ali piše po izposojeni knjigi, zaradi česar se ne morem popolnoma posvetiti besedilu, saj dajem pomembnost podčrtanim besedam, čeprav te zame niso relevantne. Pri tiskani knjigi niso več možni nobeni popravki, torej so vse napake večne, razen seveda pri novi izdaji knjige. Ena večjih slabosti tiskanih knjig je njihova dostopnost. Po navadi so priljubljene knjige, ki si jih veliko bralcev želi dobiti v roke, vedno razprodane ali izposojene v knjižnicah in je potrebno nanje čakati, kar se je meni osebno že večkrat zgodilo. Če določeno knjigo težko pričakuješ ali jo potrebuješ za študij, zna čakanje nanjo biti prava nadloga. Knjiga se lahko tudi strga, vendar je to slabost vsake stvari, saj se vse lahko pač uniči, poškoduje. Torej to niti ne šteje kot slabost.

7 Elektronska knjiga

Poleg najenostavnejše definicije elektronske knjige, kot sem jo zapisala prej, pa v strokovni literaturi zanjo najdemo različne definicije. Slovenski bibliotekarski terminološki slovar pravi, da je elektronska knjiga monografska publikacija na elektronskem mediju, predvsem na optičnih diskih kot CD-ROM in CD-I. V novejši tuji strokovni literaturi lahko najdemo definicijo, da je ta dokument v digitalni obliki, ki je zapisan na magnetnem, optičnem ali drugem mediju in ga je možno procesirati na računalniških ali drugih sorodnih napravah (Pečko Mlekuš 2001).

»S strani tehnološke sestave je elektronska knjiga skupek različnih digitalnih dokumentov, ki so konvertirani in formatirani v obliko, ki se pojavi na zaslonu čitalca. Je digitalna publikacija, ki vsebuje vsebinske mape in dokumente ter različne postavitve strani. Vsebina elektronske knjige je narejena iz tekstovnih dokumentov, digitalnih slik, animacij in ilustracij« (Andrejašič 2011, 338). Torej je najenostavneje reči, da je elektronska knjiga elektronska različica knjige.

Vsaka elektronska knjiga mora imeti samostojno standardno mednarodno številčno oznako ISBN (International Standard Book Number), ki je lahko edina identifikacijska oznaka ali pa sestavni del oznak DOI (Digital Object Identifier) in URN (Uniform Resource Name), specifičnih za elektronske medije. Dostopna je lahko v različnih formatih, kar bom opisala v nadaljnjem besedilu, priporočeno pa je, da se vsak format označi s samostojno ISBN številko (Fidler-Ločniškar, Fidler 2003).

7.1 Razvoj elektronske knjige

Ideja o elektronskih knjigah ni tako nova, kot bi si mislili. Že leta 1945 je Vannevar Bush predstavil napravo, ki predstavlja veliko podobnosti z današnjo elektronsko knjigo. V časopisu *Atlantic Monthly* je bil objavljen članek z naslovom *As We May Think* z revolucionarno idejo o napravi, ki so jo poimenovani »memex«, razširjen človekov spomin. S tem člankom se je prvič razvila misel o elektronskih knjigah, saj je bilo predvidevano, da bi na to napravo lahko shranjevali knjige in zapiske. Prav tako bi imela tipkovnico, bila bi avtomatizirana in omogočala iskanje s hitrim delovanjem (Pečko Mlekuš 2001).

Knjižna industrija je pričela sobivanje z digitalnimi vsebinami že v 80-tih letih prejšnjega stoletja. Že leta 1986 je podjetje Franklin izdalo elektronski slovar, Sony pa je v zgodnjih 90-tih letih izdal tako imenovani elektronski bralnik knjig, pri katerem je bralec prejel knjižne vsebine na kompaktnih diskih. Uveljaviti se je poskušal tudi bralnik eBookMan, vendar nobeden od njiju ni dosegel vidnejših rezultatov. Za pionirja med ponudniki bralnikov, ki uporabljajo tehnologijo elektronskega črnila velja Sony z bralnikom Librie iz leta 2004, vendar zaradi številnih pomanjkljivosti tudi ta ni doživel večjih uspehov (Vlahos 2009).

Leta 1997 so elektronske knjige prvič prodrle na trg, vendar neuspešno. Miha Kovač kot razlog za to navaja dejstvo, da so elektronsko knjigo razvijali ljudje, ki niso razumeli ne knjižno-založniškega poslovnega modela ne družbene vloge, ki jo opravlja tiskana knjiga. Elektronska knjiga je takrat propadla iz kulturnih, tehnoloških in poslovnih razlogov. Elektronski bralniki niso pomenili odgovora na nobeno resno informacijsko potrebo bralcev na koncu drugega tisočletja. Prodaja elektronskih knjig je bila deloma zanemarljiva, ker so bile od sredine devetdesetih let cene teh skorajda enake cenam tiskanih knjig, za njihov prenos pa bralci niso bili pripravljeni toliko plačati. Šele leta 2007 so se cene elektronskih knjig s pojavom Amazonovega Kindla prepolovile v razmerju do tiskanih knjig (Kovač 2009).

Shatzkin piše o štirih fazah adaptacije elektronske knjige, ki so vizija, uveljavitev, tranzicija in novi trg. »Vizija« se je začela v začetku 90-tih let devetnajstega stoletja in se je zaključila s pojavom Kindla novembra 2007. Knjige so v tem času predstavljale manj kot 1% prodaje, so se pa takrat izoblikovala osnovna pravila menjave, oblikovan je bil format ePub, določile so se cene, ki so bile takrat le kak dolar ali dva nižje od tiskane izdaje. Naslednja faza »uveljavitev« se je začela s pojavom Kindla, v kateri se je povečala prodaja elektronskih knjig, ki so postale bolj zaželeno in priljubljene med bralci. Na trgu se je pojavilo več novih igralcev. Apple je lansiral novo programsko opremo za Amazon in druge, Indigo pa aplikacijo Shortcovers za pametne telefone, pojavilo pa se je veliko število novih elektronskih bralnikov. Dobički od prodaje elektronskih knjig so postali višji, vendar še vedno premajhni, da bi ogrožali tiskano knjigo. Trenutno se nahajamo v opisani fazi. Naslednja faza »tranzicija« se bo začela, ko bodo dobički od prodaje elektronskih knjig enaki dobičkom od prodaje tiskanih knjig. Takrat se bodo obdržale le naprave, ki se bodo prilagajale novim trendom, število novih potencialnih kupcev pa bo močno naraslo. DRM bo po Shatzkinovi napovedi popolnoma

izginil, boj proti piratstvu pa bo uspešnejši, saj se bo proti temu borila vsa industrija. Zadnja faza »novi trg« opisuje čas, ko bo prodaja elektronskih knjig povsem nadvladala prodajo tiskanih knjig (Shatzkin 2009).

Za prvo slovensko elektronsko knjigo velja roman pisatelja Mihe Mazzinija z naslovom Drobotnice. Prva slovenska založba in knjigarna elektronskih knjig, ki je izdajala in prodajala elektronske knjige klasičnih in sodobnih slovenskih avtorjev, je bila založba Ruslica. Med svojo ponudbo imajo danes na voljo tudi veliko v slovenščino prevedenih del tujih avtorjev (Ruslica).

7.2 Mnenja o elektronski knjigi

Kot sem že omenila v poglavju »Digitalizacija in mediji«, je velik zagovornik elektronske knjige Gomez, ki meni, da je prihodnost branja digitalna in da bo tiskana knjiga postala povsem marginalna, kot so po zmagovitem pohodu kodeksa postali marginalni zvitki. Vendar pa Gomez na nekatera pomembna vprašanja ni odgovoril, in sicer, zakaj so že v devetdesetih letih vsi poskusi, da bi elektronski bralniki nadomestili tiskane knjige, propadli? Zakaj Amazon ni odkril koliko primerkov elektronskega bralnika Kindla so prodali? Kakšne bodo kulturne posledice konca tiskane knjige? Kakšne bodo civilizacijske posledice, če mlajše generacije res niso več sposobne večurnega branja, Facebook pa bo postal nadomestek knjigam (Kovač 2009)? Kaj to pomeni za prihodnost naše družbe, je res zanimivo vprašanje. Če človek več ne bo sposoben globokega razmišljanja, kako bo naša družba napredovala? Vendar krivdo ne pripisujem elektronski knjigi, saj se bodo branja lotili vsi, ki so ga željni, ne glede na obliko knjige.

Elektronska knjiga bo zaživela in preživela le, če bo razvila učinkovitejši poslovni model od poslovnega modela tiskane knjige in če bo hkrati bolj učinkovito opravljala vse informacijske, kulturno-filtrske in civilizacijske funkcije tiskane knjige. Do sedaj se je poslovni model elektronske knjige v primerjavi s tiskano knjigo izkazal za bistveno manj uporabnega. Izjema tega je znanstveno založništvo, kjer so v zadnjih petnajstih letih elektronske revije in znanstvene monografije doživele vzpon (Kovač 2009).

Zanimivi vidik elektronske knjige je izjava študentov, da z branjem in kupovanjem elektronskih namesto tiskanih knjig, rešujejo okolje, saj zanje ni bilo posekanih nobenih dreves in ni potrebnega recikliranja. Vendar pa se bodo tudi naprave nekoč morale nekako reciklirati. Tudi za to so potrebni stroški, in to višji, kot pri reciklaži papirja. Barone za razlog, da študentje kupujejo več elektronskih kot tiskanih knjig navaja njihovo cenovno ugodnost. Čeprav je v raziskavi kar 92% študentov izjavilo, da se na besedilo lažje osredotočijo pri učenju iz tiskane knjige, še vedno kupujejo elektronske knjig in to prav zaradi njihove bistveno nižje cene. V raziskavi je bilo anketiranih preko 300 študentov iz Združenih držav Amerike, Japonske, Slovaške in Nemčije, ki so jih spraševali o branju besedil v tiskani knjigi, pametnem telefonu, elektronskem bralniku in prenosnem računalniku. Razlog za izbor tiskane knjige mnogokrat tiči v pogostih glavobolih pri poglobljenemu branju z ekranov. Zanimiv odgovor je bil, da radi vidijo, kako daleč pri branju so, kar se najbolje vidi pri branju tiskane knjige. Nekateri so rekli, da je pri tej tudi enostavneje poiskati ime avtorja, saj samo obrnejo knjigo in pogledajo naslovno stran. Nekateri pa imajo preprosto radi vonj knjig, tako popolnoma novih, kot tudi starih. Raziskava je pokazala, da se bodo bralci verjetneje vrnil k branju določene knjige, če so jo prej že prebrali v tiskani izdaji (Robb 2015).

7.3 Pozitivni vidiki elektronske knjige

Zame osebno je velika prednost elektronskih knjig njihova takojšnja dostopnost pri izidu. Nanje ni potrebno čakati in jih v primeru branja v tujem jeziku ni potrebno naročiti iz tujine z drago poštnino. Po njenem izidu čas in razdalja več nista pomembna, saj lahko do nje dostopamo takoj. Prav tako je cena elektronske knjige bistveno nižja od njene tiskane izdaje.

Ločniškar-Findler in Findler vidita prednosti elektronske knjige v fizičnem prostoru, ki ga zavzema (oziroma, ki ga ne), hitrem iskanju poglavij ali ključnih besed ter v nizki ceni. Knjige so na voljo takoj, ko izidejo, dostopne so 24 ur na dan, 7 dni v tednu, 365 dni v letu. Zanje zaloge in naklade niso pomembne, elektronska knjiga pa prav v ničemer ne zaostaja za tiskano knjigo. Iskanje gesel, ključnih besed in odlomkov je enostavno in hitro, elektronska knjiga pa ponuja tudi več interaktivnosti, kot na primer zvočno branje teksta, predvajanje videoposnetkov in animacij (Ločniškar-Findler in Findler 2003, 168–170).

Elektronska knjiga se bistveno ne razlikuje od tiskane knjige, samo njen prenosni medij je drugačen. Vsebina elektronske knjige ni vezana na en dan medij oziroma format. Lahko jo beremo na osebni računalniku, elektronskem bralniku, dlančniku, mobilnem telefonu, tabličnem računalniku, in tako naprej (Pečko Mlekuš 2001).

Založba Ruslica na svoji spletni strani navaja naslednje prednosti elektronske knjige pred tiskano knjigo:

- knjige so veliko cenejše od tiskanih;
- lahko jih beremo povsod, kjer je mogoč dostop do interneta;
- beremo jih lahko na vseh formatih zaslonov;
- elektronska knjiga po preglednosti ne zaostaja za tiskano knjigo in ima vse njene elemente;
- iskanje gesel, ključnih besed in odlomkov je enostavno;
- elektronska knjiga ne potrebuje knjižne police (Ruslica.si).

Jeras pravi, da je poglavitna odlika elektronskih knjig ta, da je njihovo vsebino mogoče hitro spreminjati in dopolnjevati. Napake so torej popravljive (Jeras 2004). Za avtorje in založnike je to zelo dobrodošla funkcija, ki ne zahteva visokih stroškov.

Nicholas Carr kot pozitiven vidik elektronske knjige navaja dejstvo, da je anonimno bralstvo preko elektronskih medijev prineslo dobiček nekaterih knjigam, ki jih bralci najverjetneje ne bi kupovali v tiskani obliki. Ljudje berejo elektronske knjige, ki bi jih bilo morda sram kupiti v tiskani ali si jih izposoditi v knjižnici (Carr 2013). Tukaj kot primer omenja svetovno uspešnico Petdeset odtenkov sive, ki se je zavihtela na prva mesta najbolj prodajanih knjig po vsem svetu.

Prednosti elektronskih knjig po Štrancarju:

- izdelava elektronskih knjig je cenejša in hitrejša, saj ni tiska;
- posledično je nižja končna cena, kar pozitivno vpliva na nakupe;
- posredniki pri prodaji jemljejo manjši delež;
- ni težav z naklado, saj elektronskih knjig ni mogoče izdelati v preveč ali premalo izvodih;

- elektronske knjige so brez teže, ne jemljejo fizičnega prostora in ne potrebujejo skladišča;
- so odporne proti naravnim in drugim nesrečam;
- v že izdelani in prodajani elektronski knjigi so možni popravki;
- spletni iskalniki bodo slabo oglaševano knjigo našli hitreje in na več straneh kako tiskano;
- meja med avtorstvom in založništvom je bolj zabrisana, saj lahko elektronsko knjigo izdelajo, tržijo in prodajajo že manj uki avtorji in založniki;
- elektronske knjige so lahko tudi poceni promocija tiskani izdaji;
- manj podrtih dreves (Štrancar 2013).

7.4 Negativni vidiki elektronske knjige

Štrancar navaja tudi pomanjkljivosti elektronskih knjig:

- uporabnik/bralac potrebuje orodje oziroma napravo, da lahko elektronsko knjigo sploh bere;
- manj je nadzora nad zaščito in upoštevanjem avtorskih pravic;
- kopiranje elektronskih knjig je brezplačno, tako da je avtorsko zaščito zlahka zaobiti;
- večja je možnost za plagiatstvo;
- količina vloženega dela avtorja je enaka ali celo večja zaradi možnih naknadnih popravkov;
- konverzija iz tiskane v elektronsko knjigo je zapletena in časovno potratna in obratno;
- DDV na elektronske knjige je višji;
- težje jih je posojati, menjati, podarjati in rabljene tudi prodajati;
- ker so elektronske knjige precej nova zadeva, imajo ljudje do njih nekakšen odpor, kakor do vseh novosti;
- avtorji ne morejo podpisovati elektronskih knjig;
- te prav tako niso za na domačo polico in ne prispevajo toliko k toplini doma (Štrancar 2013).

Eden izmed pomembnejših negativnih vidikov elektronskih knjig je ta, da se prav zaradi nizkih stroškov izdaje elektronskih knjig na trgu pojavljajo manj kakovostna dela. V primeru slabe prodaje je strah pred izgubo dobička manjši. Zaradi tega tudi bralci več ne vedo ali je

izbrana knjiga dejansko dobra in ali ima neko umetniško vrednost. Zato Carr pravi, da je branje na zaslonih najbolj primerno za branje lahkih zabavnih vsebin, ki so se tradicionalno prodajale v supermarketih in letališčih kot masovna knjižna dela. To so predvsem ljubezenski, pustolovski in drugi romani, ko so večinoma zelo predvidljivi in širšemu krogu bralcev ponujajo le zabavo in razvedrilo. Ne vsebujejo pa nobenih poučnih ali etičnih vrednosti, ki bi bralcu koristile, kot je to značilno za klasično književnost. Carr tudi trdi, da se brez elektronskih knjig fenomen, kot je Petdeset odtenkov sive, verjetno ne bi zgodil. Zakaj? Sklepamo lahko, da založniki s omenjeno knjigo niso želeli tvegati in so jo zato sprva izdali v elektronski obliki, torej z manjšimi stroški. Ko je knjiga postala hit, so jo izdali še v tiskani obliki (Carr 2013). Rečemo lahko, da se založniki za objavo tiskane knjige odločajo samo za najkakovostnejše, za elektronsko objavo pa je njihov prag tolerance precej višji.

Težavo predstavljajo tudi uporabljene tehnologije elektronskih knjig, saj le-te hitro zastarajo in postanejo neuporabne pri hitrem napredovanju novih tehnologij (Darnton 2011, 40). Elektronske knjige bralcu ne ponujajo možnosti, da jih lahko posoja prijateljem, si jih izposodi v javni knjižnici ali proda rabljen izvod, saj bi vsako od teh dejanj ustvarilo nedovoljeno novo kopijo dela (Damjan 2011, 74). Sicer je pa dandanes del o izposoji knjig več ne velja, saj jih ponujajo mnoge elektronske knjižnice in knjigarne. Zagotovo pa v elektronski obliki za izposajo ni na voljo tolikšno število knjig, kot jih ponujajo klasične knjižnice.

Pri negativnih straneh branja elektronskih knjig ne moremo mimo fizičnih posledic večurnega gledanja v ekrane. Ko beremo, se zmanjša število mežikov na minuto, kar je slabo za oči in te postanejo razdražene, suhe. To nato lahko povzroči utrujenost, izčrpanost, glavobole, zamegljen vid in občutljivost na svetlobo. To se pri večurnem branju dogaja ne glede na izbiro tiskane ali elektronske knjige, vendar je v primerjavi obeh branje z ekrana veliko slabše za oči. To velja za računalniške in LCD zaslone, ne pa tudi za elektronske bralnike, ki so namenjeni posebej za branje. Elektronsko črnilo namreč posnema tisk na papirju in zato pri branju obeh na sekundo povprečno pomežiknemo 0.6-krat. Za krajše branje je primernejši elektronski bralnik, medtem, ko je za daljše branje primernejša tiskana knjiga (Tanner 2014, 2–3).

Zanimiv je tudi govor predsednika Microsofta Billa Gatesa, ki je priznal, da (Darnton 2009, 64): »Branje z zaslona je še vedno veliko slabše kot s papirja. Celotno, ki imam drage monitorje in se imam za pionirja spletnega življenjskega sloga, v primeru da moram prebrati več kot štiri ali pet strani, besedilo natisnem in ga nosim s samo ter pripisujem opombe. Tehnologija težko premaga toliko ovir, da bi dosegla tolikšno raven uporabnosti.«

7.5 Formati elektronskih knjig

Elektronske knjige so lahko shranjene v več različnih formatih, ki se razlikujejo od naprave do naprave. Trenutno elektronskih knjig, ki so zaščitene z DRM (Digital Rights Management) ni mogoče pretvoriti, ampak obstaja veliko alternativnih formatov, ki nimajo zaščite in jih je možno pretvoriti v želeni format.

7.5.1 .pdf

PDF (Portable Document Format) je najpogostejši in najbolj prepoznavni format, ki je največkrat uporabljen za elektronske dokumente. V Evropi je najbolj uporabljen paket Office, zato nam je najbolj znan Wordov format (.doc ali .docx), vendar se knjige danes več ne shranjujejo v tem formatu. Prednost PDF formata je v prenosljivosti in razširjenosti, lahko ga pa beremo z mnogimi brezplačnimi programi na osebni, tablični in prenosni računalnikih in pametnih telefonih, prav tako pa večina elektronskih bralnikov že podpira format pdf.

7.5.2 .epub

ePub (electronic publication) je eden izmed novejših, a hkrati zelo razširjenih formatov, ki se pojavlja že od leta 2007. Ta format označuje elektronske publikacije in omogoča uveljavljanje DRM pravic ter avtorsko zaščito dokumenta. Velika prednost formata ePub je, da je enostaven za oblikovanje in se odziva vsaki napravi primerno. Format ePub lahko beremo z mnogimi brezplačnimi programi na osebni, tablični in prenosni računalnikih in pametnih telefonih, prav tako pa ga podpira že večina bralnikov, razen Kindla.

7.5.3 .mobi

Format MOBI od vseh bralnikov podpirata samo Kindle in Kobo, vendar sta pa ta dva prav ena izmed največjih. Format MOBI je berljiv tudi na osebni, tablični in prenosni računalnikih in pametnih telefonih s prenosom brezplačnih bralnikov MOBI formata. Ta je bil predstavljen že leta 2000, leta 2005 pa ga je kupil Amazon, vendar pa ga že od leta 2011 več ne uporablja.

7.5.4 Drugi formati

Elektronske knjige so lahko shranjene tudi v drugih formatih, kot so .txt, .doc, .docx, .html, .lit, .ps, .djvu ali .azw. V primeru, da elektronska knjiga ni v želenem formatu, pa je na voljo veliko programov, s katerimi lahko dokumente pretvarjate iz enega formata v drugega (Bralnica).

8 Naprave za branje elektronskih knjig

Med naprave za branje elektronskih knjig spadajo bralniki elektronskih knjig, ki so ustvarjeni prav za ta namen in pa osebni računalniki, tablični računalniki in pametni telefoni, kjer za branje elektronskih knjig potrebujemo namestitvev aplikacije za branje. Opisala bom vse »ekrane«, s katerih je možno branje elektronskih knjig.

8.1 Bralniki elektronskih knjig

So namenske naprave ali zgolj aplikacije, ki omogočajo branje elektronskih publikacij. Bralniki elektronskih knjig so digitalne naprave, ki omogočajo branje elektronskih knjig s pomočjo zaslona elektronskega črnila, ki posnema izgled pravega papirja na elektronskem zaslonu. Elektronsko črnilo deluje z milijoni mikrokapsul v čisti tekočini. Vsaka mikrokapsula namreč vsebuje pozitivno nabite bele in negativno nabite črne delce. Ko je uporabljen pozitiven naboj, se beli delci premaknejo v ospredje zaslona, tako da je ta viden s strani bralca. Ko je uporabljen negativen zaslon, je učinek enak za črne delce. Ta proces menjave med pozitivnimi in negativnimi delci omogoča vidnost teksta na zaslonu elektronskih bralnikov (Zarley 2011).

Digitalne naprave nam v sodobnem svetu pomagajo pri vsakdanjem upravljanju z informacijskimi viri. Večina bralnikov elektronskih knjig je zelo preprosto zasnovanih in za razliko od tablic ne ponujajo več kot branja elektronskih knjig na temu primernih zaslonih. Najcenejše naprave za branje knjig imajo črno-bel zaslon in ne omogočajo brezžičnega prenosa podatkov in interneta, kar malce oteži dostop do gradiva. Nekoliko dražji modeli imajo na dotik občutljiv barvni zaslon, ki je lahko celo upogljiv in imajo dostop do spletnih knjigarn preko mobilne aplikacije. Tisti pravi elektronski bralniki uporabljajo elektronsko črnilo, ki v primerjavi z LCD zasloni (računalniki, tablični računalniki, mobilni telefoni), ne odbijajo svetlobe. Za nakup bralnika se največkrat odločajo predvsem veliki ljubitelji knjig ali pa mladi, ki jim ta predstavlja novo »igračko«. Nekateri celo predvajajo filme, glasbo in uporabo interneta, kar mlade še posebej privlači. Elektronskega bralnika ni težko uporabljati, vendar vseeno zahteva določeno znanje, kot na primer nakup in prenos elektronske knjige s spleta na brskalnik (Darnton 2011).

Na bralniku elektronskih knjig v obsegu knjige lahko uporabnik hrani vso svojo knjižnico, kar je primerno za potovanja in ljudi, ki so veliko na poti. Bralniki omogočajo tudi, da bralec besedilom dodaja lastne zaznamke in pri tem ne uniči knjige. Zaznamki so dobrodošli predvsem pri študiju, saj se študent pri branju in učenju tako veliko bolje znajde (Ločniškar-Findler in Findler 2003).

Med slabosti bralnika štejemo, da se lahko poškoduje in da se včasih lahko pojavijo težave s prenosom slikovnih in zvočnih informacij, nerešena pa so tudi vprašanja glede avtorskih pravic (Kovač 2009).

8.2 Tablični računalniki

Tablični računalnik je v osnovi računalnik, le da je manjši, tanjši in ni vezan na računalniško mizo. Je primeren za ljudi, ki si želijo brati elektronske knjige in hkrati napravo uporabljati še za igranje igrice, branje elektronske pošte, brskanje po spletu, poslušanje glasbe, gledanje filmov in še kaj. Spletna stran Kaj kupiti priporoča, da izberite tablični računalnik namesto elektronskega bralnika, če ga boste uporabljali za še kaj drugega kot branje, če vam pogosto polnjenje baterije ne predstavlja težave in če ste pripravljeni plačati višjo ceno, kot bi jo za elektronski bralnik (kajkupiti).

8.3 Računalniki

Računalnik je najbolj enostavna naprava za branje elektronskih knjig, saj je na voljo veliko brezplačnih programov, ki omogočajo branje elektronskih knjig, njihovo organizacijo in lažje brskanje po spletu. Slabost računalnika leži predvsem v tem, da trpijo oči. Kljub napredku in izboljšanju zaslonov prekomerno strmenje v zaslon še vedno lahko povzroči poslabšanje vida ali glavobole (Bralnica).

8.4 Pametni telefoni

Uporabo mobilnih naprav si lahko predstavljamo kot piramido, pri kateri spodnji del predstavljajo vsi uporabniki, ki imajo v lasti mobilni telefon. Te uporabnike nato razdelimo na tiste, ki uporabljajo funkcijske telefone in tiste, ki uporabljajo pametne telefone. Funkcijski

telefoni imajo v primerjavi s pametnimi telefoni omejene sposobnosti. To vključuje vse od zgodnjih naprav, ki omogočajo le klicanje in pošiljanje sporočil pa vse do tistih, ki omogočajo delovanje primitivnih mobilnih aplikacij, osnovne brskalnike in podobno. Kot pametne telefone pa opredeljujemo zgodnje naprave s polnimi različicami brskalnikov in vse do današnjih prefinjenih različic (Pasqua in Elkin 2013, 3). Definicija obeh je zelo ohlapna, elektronskih knjig pa ne gre prebirati na funkcijskih telefonih, tako da so pomembni samo pametni telefoni. Sama berem elektronske knjige tudi na telefonu, vendar to samo takrat, kadar nimam druge izbire (na primer v čakalnicah). Slabost branja na pametnem telefonu so premajhne črke in moteča svetloba.

Menim, da so dandanes cene naprav za branje elektronskih knjig veliko nižje in so te dostopne vsakomur, prav tako pa se pri poškodbi le-tega ne izgubi vsa knjižnica uporabnika. Velika večina ljudi se ne odloči za nakup posebnega bralnika elektronskih knjig, temveč do svoje elektronske knjižnice dostopajo preko pametnega telefona, osebnega računalnika ali tablice.

9 Knjižni trg in dostopnost gradiva

Knjižni trg je domišljjski prostor, kjer se srečujejo prodajalci in kupci knjig. Medtem ko prodajalci ponujajo kupcem svoje knjige, ti izbirajo med številnimi naslovi in sprejemajo odločitve o nakupu. Kupce knjig na tem trgu lahko delimo na fizične osebe in ustanove, ki so knjižnice, šole, univerze, instituti in tako naprej (Kovač 2003). Knjižni trg se za založbe deli na nabavni in prodajni. Med nabave trge spadajo avtorji, tiskarne in banke. Glede na vrste knjig jih lahko delimo še na predvidljive in proste trge. Predvidljivi trgi so vezani na izobraževalno založništvo, na njih pa kupujejo kupci, ki potrebujejo knjige v povezavi z izobraževanjem, znanostjo in poklicni dejavnostmi. Na prostih trgih pa kupci kupujejo knjige za izrabljanje prostega časa. Ker so veliki in nepregledni, jih založba deli na leposlovje, poljudno znanstveno literaturo in priročnike (Žnideršič 1982, 88).

S vprašanjem knjige v elektronski dobi je tesno povezano vprašanje knjižnic. S krčevitim vnašanjem podatkov o knjigah v elektronsko bazo podatkov, je samo še vprašanje časa, kdaj bodo knjige dostopne za elektronsko izposajo vsakomur, ki je ima dostop do interneta. Knjižnična baza bo vsebovala avtomatiziran katalog z indeksacijami, knjižno besedilo v elektronski obliki ter možnost izposoje elektronske multimedijske ponudbe. Dostop do knjižnične ponudbe bo neprekinjen in knjižnice več ne bodo vezane na časovne in prostorske koordinate. v prihodnosti se govori o medsebojnem povezovanju različnih knjižnic in njihovih elektronskih podatkovnih virov, v čemer se spreminja koncept knjižnice kot take (Javornik v Zbornik bralnega društva Slovenije 1999).

Shatzkin piše, da se knjižno založništvo še zmeraj nahaja v času velikih sprememb in novih okoliščin. Prihodnost knjig in založništva visi v zraku in ni jasno, kako se bo spremenila oblika industrije, kakšne bodo strategije založnikov in distributerjev knjig, knjižničarjev ter vseh partnerjev, s katerimi sodelujejo. Vendar pa te spremembe niti približno niso tako velike kot tiste, ki smo jih že preživeli v letih 2007–2012, v času največjih sprememb založništva in elektronskega založništva, elektronskih knjig in elektronskih bralnikov. Prihajajoče spremembe se bodo dotaknile izboljšanja delovne sile in procesov, učenja uporabe novih tehnologij in uvajanja novih oseb v sodobni proces založništva. Digitalni marketing, vključno z družabnimi omrežji, bo izjemno pomembno področje, če ne vitalno (Shatzkin 2016).

9.1 Knjižnice

»Beseda knjižnica izhaja iz besede knjiga, ki jo je prvi zapisal Sebastjan Krelj leta 1567« (Berčič 2000, 95). Kot sem pa že prej omenila, se beseda ni razširila v splošno uporabo do 19. stoletja, saj so za knjižnico uporabljali besedo bukvarna.

Izjemno všeč mi je Darntonova misel o knjižnicah, ki jih zelo rada obiskujem: »Včasih spominjajo na najbolj staromodne ustanove. Vendar njihova preteklost napoveduje lepo prihodnost, kajti knjižnice nikoli niso bile skladišče knjig. Vedno so bile in bodo središča znanja« (Darnton 2011, 13). K temu bi dodala še, da so knjižnice tudi središča, kjer so zbrane misli, ideje, izpovedi in napovedi izjemnih avtorjev. Je prostor, ki vabi, da se izgubite v svetu besed.

Kaj razumemo pod besedo knjižnica? Po Dolinarju: »Knjižnica pomeni zbirko pismenih zapisov znanstvene, poučne in kratkočasne vsebine, ne glede na to ali so pisane z roko ali reproducirane na mehaničen način« (Dolinar 2004, 7). Gre za pismene zapise in ni pomembno, kje so ti zapisani (na kamen, glinene ploščice, papirus, papir ali v elektronskih zapisih). Knjižnica se torej loči od arhiva, je zbirka urejenih dokumentov, vendar v nekaterih primerih tudi ločitev med arhivom in knjižnico ni mogoča. Pomen besede biblioteka nam pojasni njen izvor iz grškega jezika: »Biblion – knjiga in theke – zaboj, shramba.« Izraz biblioteka pa se je nato razvijal naprej v dveh smereh, čeprav so v času grških kraljev Grki izraz uporabljali tudi za arhive:

- po eni strani se je izraz biblioteka skrčil na zbirko določenih del, kot na primer na samo posvetne knjige ali na knjige Svetega pisma;
- po drugi strani pa pomeni celotno knjižno zbirko oziroma stavbo, v kateri so shranjene knjige (Dolinar 2004).

Naloga knjižnice je zbirati in hraniti knjige ter jih pripraviti za uporabo. Z izrazom zbirati želimo povedati, da mora knjižnica uporabiti vsa možna sredstva, da pridobi gradivo po najnovejših metodah (lahko gre za nakup knjižničnega gradiva, zamenjavo ali dar) in to početi v skladu z namenom knjižnice. Knjižnično gradivo mora tudi ohranjati in sicer tako, da se to ne uniči in ne odtuji na nedovoljen način. Najpomembnejše pa je, da knjižnica knjigo pripravi za uporabo, saj je knjiga, ki ni v uporabi, po besedah nemškega zgodovinarja in luteranskega teologa Adolfa von Harnacka, zgrešila svoj poklic. Knjižnica mora svoje bogastvo knjig

vedno znova ponujati bralcem, saj se v nasprotnem primeru spremeni v mrtev kup papirja. Pripraviti knjigo za uporabnika pomeni urediti množico knjig na način, da bo uporabnik v najkrajšem možnem času pridobil vse informacije o njej in jo v najkrajšem možnem času dobil v uporabo. Pri tem je potrebna natančnost (Dolinar 2004).

Kovač je leta 2012 zapisal, da odkar narašča število elektronskih knjig, v Veliki Britaniji nameravajo zapreko 1500 splošnih knjižnic, za kar lahko sklepamo, da bo imelo dolgoročne intelektualne posledice izginjanja knjižnih ustanov. Za to sicer ni bilo posebne raziskave, vendar o tem lahko sklepamo po analogiji z vplivom domačih knjižnic na učni uspeh otrok. Analiza PISA s strani M.D.R. Evans s sodelavci je pokazala, da imajo otroci staršev z nizko formalno izobrazbo, če imajo doma več kot 500 knjig, trikrat več možnosti, da končajo srednjo šolo kot tisti, ki doma nimajo knjig. Zagotovo pa 500 elektronskih knjig ne bo imelo enak učinek kot 500 tiskanih knjig, saj jih otroci ne morejo mimogrede vzeti v roke in prelistati, kadar bi se jim to zahotelo. Tiskana knjiga z debelino sporoča svoj obseg, tega občutka pa pri elektronskih knjigah nimamo (Kovač 2012).

9.2 Elektronske knjižnice

Tako kot običajne knjižnice, obstajajo tudi take v elektronski obliki, kjer si lahko določeno gradivo izposodite za določen čas, če ste njihov član. Torej gre za enak sistem, kakor v navadni knjižnici. Članstvo in pogoji izposoje se seveda razlikujejo od ene elektronske knjižnice do druge. S stališča knjižnice je pridobivanje materialna v elektronski obliki težavno, saj je pretvorba tiskanih izvodov v digitalne draga in zamudna. Zaradi tega elektronskih knjižnic v Sloveniji ni veliko, vendar pa nekatere kljub temu ponujajo dostop do gradiva preko spleta. Elektronske knjige si lahko izposojate preko sistema Bilblos, ki so jo v sodelovanju z Združenjem slovenskih splošnih knjižnic zagnali leta 2013. Za izposajo morate biti član ene izmed knjižnic, ki je vključena v sistem. Cena izposoje za dva tedna je krita s članarino, prebirate jih pa lahko na operacijskih sistemih Android, iOS in Windows. Knjižnice se v ta sistem vključujejo s plačilom letne članarine (Štrancar 2013).

Projekt, ki si zasluži omembo, je projekt Gutenberg, ki je prva in največja brezplačna knjižnica elektronskih knjig na svetu, kjer je večina gradiva v angleškem jeziku. Ostale

knjižnice, ki ponujajo elektronske knjige, so še Wikibooks, Google Books, Feedbooks in druge (Štrancar 2013).

9.3 Knjigarne in elektronska knjigarne

»knjižarna -e ž (â) 1. trgovina s knjigami: v tej knjigarni se dobijo tudi najnovejše knjige; kupiti gramofonsko ploščo v knjigarni 2. zastar. knjižnica: v svoji knjigarni je imel veliko dragocenih knjig in rokopisov ♪« (SSKJ).

Elektronske knjigarne so, preprosto povedano, spletne trgovine s knjigami. Dandanes lahko kupci izbirajo med mnogimi spletnimi trgovinami, vendar bom opisala le tiste, ki so med uporabniki najbolj priljubljene in tudi nekaj slovenskih.

Knjigarne niso ločene na striktno fizične in elektronske, zato jih omenjam v istem poglavju. Večina knjigarn dandanes ponuja tako fizične knjige, kakor tudi elektronske. Redke izmed knjigarn so samo fizične prodajalne, ene imajo tako fizične prodajalne, kot spletne trgovine, tretje pa poslujejo samo na spletu. Ene imajo na voljo samo tiskane knjige, druge ponujajo samo elektronske knjige, ponudbo tretjih pa sestavljata obe obliki knjig.

Tradicionalno knjižno založništvo pa bo ogroženo veliko prej, kot bo elektronske knjige uporabljala večina bralcev. Knjigarna mora namreč prodati tudi znatno število tiskanih knjig, da lahko posluje naprej, ne samo elektronskih knjig. Obstoje fizičnih knjigarn pa je za založnike zelo pomemben, saj so te odlični promotorji njihovih knjig (Shatzkin 2010).

9.3.1 Amazon

Amazon.com, Inc je ameriško multinacionalno podjetje, ki imajo vzpostavljene lokalne spletne strani v Veliki Britaniji, Franciji, Nemčiji, Italiji, Španiji, Kanadi, na Kitajskem in Japonskem. Podjetje je bilo ustanovljeno leta 1994 s strani Jeffa Bezosa, sprva pa so tržili knjige. Danes imajo v svoji ponudbi vse od hrane, glasbenih izdelkov, pohištva, igrač, elektronike, orodja in velja za največjo spletno trgovino. Po raziskavi MilwardBrown je v ZDA Amazon blagovna znamka, ki ji ljudje najbolj zaupajo (Melanson 2010). Pri Amazonu je možno tudi za 14 dni nekomu posoditi knjigo iz svoje knjižne zbirke, vendar takrat kupec do nje nima dostopa. Posoja ni mogoča za vse naslove, možno pa jo je posoditi le enkrat. Amazon je spletna trgovina, ki ji tudi sama najbolj zaupam ter pri njej veliko kupujem in to

predvsem elektronske knjige. Odlične so promocije novih knjig, ki jih nekaj dni ponujajo brezplačno. Ker sama obožujem branje dobrih knjig, to z veseljem vsakič izkoristim in jih v svojo spletno knjižnico naenkrat prenesem kar nekaj. Če mi je stil pisanja avtorja všeč, kupim katero izmed njegovih knjig.

9.3.2 Barnes & Noble

Barnes & Noble ima med vsemi ponudniki elektronskih knjig najdaljšo tradicijo trženja knjig. Njeni začetki segajo v začetek 20. stoletja z odprtjem njihove prve knjigarne, danes pa imajo v svoji ponudbi vse od tiskanih knjig, elektronskih knjig, revij, igrac, glasbenih in video izdelkov, videoiger in podobnih izdelkov. Ukvarjajo se tudi z založništvom. Na njihovi spletni strani About Barnes & Noble je zapisano, da so največja spletna knjigarna v ZDA, da bi naj imeli najbolj obširen knjižni katalog, ki bi naj presegal preko enega milijona knjižnih naslovov in veljajo za enega izmed vodilnih ponudnikov elektronskih knjig. S tolikšnim številom knjižnih naslovov je potrebno kupcem olajšati iskanje knjige, ki jo želijo, zato imajo izjemno dober iskalnik, ki knjigo najde po naslovu, avtorju in ključnih besedah. Barnes & Noble ponuja milijone novih in rabljenih izdelkov, pogosto po znižanih cenah in z zaščito kupca ter garancijo. Ponujajo tudi številne video intervjuje z znanimi avtorji, z Emmyji nagrajene dokumentarce in tedensko oddajo o knjigah. Posebno pri Barnes & Noble je, da omogočajo dostop do celotnih vsebin elektronskih knjig, s čimer deloma prevzemajo funkcijo splošne knjižnice (Barnes & Noble). Tudi Barnes & Noble omogoča posojanje knjig prijatelju, kjer so omejitve enake tistim na Amazonu.

9.3.3 Apple iBooks

iBooks Store je v lasti podjetja Apple Inc., ki je spletno trgovino elektronskih knjig odprl leta 2010. Njihov program iBooks ni omejen zgolj na iBooks Store, temveč omogoča nakup in branje elektronskih knjig iz različnih virov. Slabosti iBooks-a so, da ga lahko uporabljajo le uporabniki iOS naprav, torej iPad-a, iPhone-a in iPod Touch-a in to le prebivalci 50 držav ter da dejansko ne obstaja spletna trgovina, ki jo lahko obiščete v brskalniku, ampak lahko do knjig dostopate samo preko programov in/ali aplikacij iBooks ali iTunes (Apple).

9.3.4 Google Books

Leta 1998 sta Larry Page in Sergey Brin ustanovila Google Inc., ki je že leta 2000 z enostavnim in učinkovitim iskalnikom prehitel vse tekmece in postal največji svetovni iskalnik. Dejavnost podjetja se je zaradi uspeha hitro razširila še na druga področja, že dolgo pa Google ne skriva, da si želi postati eden izmed glavnih igralcev na trgu elektronskih knjig (Google). Google je že pred leti začel z digitalizacijo elektronskih knjig, s katero so knjižnice uporabniku omogočile uporabnikom dostop na daljavo. Zaradi neupoštevanja avtorskih pravic pa je Google zašel v številne tožbe, vendar je z založniki in avtorji dosegel poravnavo skupinske tožbe. Podjetje trenutno ponuja storitev Google Books, ki uporabnikom omogoča iskanje elektronskih knjig in nakup od založnikov ali avtorjev preko partnerskega programa Google Books Partner Program in Googlovih knjižničnih partnerjev Library Project. Google je sklenil partnerstva tudi z številnimi revijami, ki ponujajo svoje vsebine tudi v elektronski obliki (Darnton 2011, 37).

9.3.5 Kobo

Leta 2009 se je podjetje Shortcovers, ki je pod okriljem kanadske verige knjigarn Indigo Books nastalo leto prej, preimenovalo v Rakuten Kobo in je danes eden izmed vodilnih ponudnikov inovativnih storitev elektronskega branja. Ime Kobo je anagram angleške besede za knjigo »book«. Podjetje ima registriranih preko 5 milijonov uporabnikov v 200 državah, podpira pa mnoge formate elektronskih knjig, kar je odlično za uporabnike. Ponujajo knjige v 77 jezikih, 1 milijon knjig pa je na voljo zastonj (Kobo).

9.3.6 Mladinska knjiga

Elektronska knjigarna Mladinske knjige ima dva sestavna dela: aplikacijo, ki jo uporabnik lahko naloži na pametni telefon ali tablični računalnik in spletno trgovino. Prvo aplikacijo je mogoče uporabljati na iPadu in iPhonu, drugo pa na vseh pametnih telefonih in tablicah, ki delujejo na platformi android 4.0. Obe sta brezplačno dosegljivi v Applovi trgovini App Store ali pa v spletišču Google Play Store. Do knjigarne lahko dostopate prek spletne strani »emka« (Mladinska knjiga).

9.3.7 Biblos

Projekt študentske založbe Beletrina in ponuja knjige v formatu ePub. Zanimivo pri Biblosu je, da elektronske knjige tudi posoja, in to le preko sistema COBISS, če ste član knjižnice, ki to ponuja (Bralnica).

9.3.8 Ruslica

Ruslica je ena najstarejših spletnih strani, ki je ponujala nakup elektronskih knjig. V tej Večerovi založbi elektronskih knjig prevladujejo predvsem klasični romani in romani slovenskih avtorjev (Bralnica).

10 Bralne navade

Branje nam omogoča doživetje skupne izkušnje, spoznavanje različnih pogledov na svet in različnih razmišljanj. O prebranem se je potrebno vedeti tudi pogovoriti, saj lahko le skozi pogovor spoznamo, kakšen pomen ima družbeni vidik (Kropp 2000). Bralne navade se razlikujejo od osebe do osebe, vendar je branje vsakodnevno prisotno v naših življenjih, četudi se morda tega ne zavedamo. Brez poznavanja branja oseba v današnjem svetu ne funkcionira. Nekoč temu ni bilo tako.

10.1 Branje nekoč in danes

Nekoč se je branje zahtevalo le od določenih prebivalcev, izobraženih ljudi, ki so vladarjem brali pisma in rokopise. Kmetje za znanje branja niso imeli veliko razlogov, saj so uporabljali predvsem govorni jezik. Za lastno branje ni bilo veliko razlogov, brati je pa znal manj kot vsak deseti prebivalec države. Prve knjige so začele izhajati v 30. letih 19. stoletja. Kupovale so jih le skupine, ki so imele med seboj vsaj enega bračca, ki je ostalim prebiral vsebino. Branje je bila glasna dejavnost in vsako tiho branje je veljalo za neobičajno. Branje je bilo družabni dogodek, kjer so se ob prebiranju in pogovoru o prebranem zbirale družine in prijatelji. Dandanes temu več ni tako. V modernem času smo branje spremenili v tiho dejavnost, ki jo izvaja vsak zase (Kropp 2000).

Družinsko branje je imelo velik vpliv v zgodovini in je bilo včasih zelo pomemben del dneva. Ob večerih se je vsa družina zbrala in brala knjige ali si pripovedovala zgodbe. Knjiga je imela pomembno mesto v srcih ljudi, v časih, ko še ni bilo sodobnih medijev. Starši so s svojim zgledom dosegli, da je knjiga imela pomembno vlogo v življenjih njihovih otrok. S tem so bogatili svoj besedni zaklad, spoznavali, kako deluje svet in se naučili osnov komunikacije. Pri družinskem branju gre za skupno dejavnost, med katero se njeni člani med seboj povežejo in ohranjajo pristne odnose za vse življenje. Je socialna izkušnja, ki jo spremlja debata, pogovor, kar ima vpliv na razvoj govora (Matko Lukan 2009).

Sodobni bralec več ne zna brati, če besedilo ni pospremljeno s številnimi mednaslovi, poudarjenimi odstavki, slikami, diagrami in ilustracijami. Njegovo branje je postalo »skakajoče«, tako da sedaj s pogledom skače po vseh besedilih in išče poudarjene besede, tudi

knjigo lista, kakor da bi z drsnikom polzel čez spletne dokumente. Že pri branju prvih strani tiskanega besedila skače od začetka do konca in bere zelo nemirno, nepovezano (Srehovec 2007, 17).

Kopp piše, da je bil po ameriški raziskavi iz leta 1972 čas, ki so ga bralci v svetovnem povprečju porabili za branje 35 minut, za branje knjig pa le 5 minut. Pri Američanih je bil povprečen čas, ki ga dnevno porabijo za branje knjig 47 minut, reprezentativen vzorec pa je bil nato razširjen na svetovno populacijo. Vendar so to že res stari podatki (Kopp 2000). Po letošnji raziskavi raziskovalnega centra PewResearchCenter ugotavlja, da je v enem letu eno knjigo prebralo 73% Američanov, kar se zadnja leta ne spreminja. Američani preberejo povprečno 12 knjig na leto, medtem ko tipični Američan na leto prebere 4 knjige. Nobena izmed teh števil se v zadnjih letih ni bistveno spremenila. Med odraslimi Američani 84% ljudi bere z razlogom, da bi raziskali določeno temo, od tega jih 29% počne to skoraj vsak dan. 82% odraslih Američanov bere, da so na tekočem z novostmi na svetu in doma, od tega kar 47% počne to skoraj vsak dan. Od 80% Američanov jih kar 35% za lasten užitek bere skoraj vsak dan. 57% pa jih bere za potrebe službe ali šole, od tega jih 31% odraslih Američanov za te namene bere skorajda vsak dan. (Perrin 2016). Svetovna raziskava World Culture Score Index-a pa je pokazala, da so leta 2004 in 2005 največ časa branju na teden v povprečju posvetili Indijci (10 ur), ki jim sledijo Tajci (9ur), Kitajci (8ur), Filipinci (7ur in 36 minut), Egipčani (7 ur in 30 minut) in Čehi (7ur in 24 minut). Za Čehi so se med evropskimi sodelujočimi državami po številu ur branja na teden v povprečju uvrstili Švedi in Francozi na istem mestu (6 ur in 54 minut), Madžari z nekaj minutami manj (6 ur in 48 minut), Nemci (5 ur in 42 minut), Italijani (5 ur in 36 minut) ter Združeno Kraljestvo (5 ur in 18 minut) (Kellogg 2013).

10.2 Prihodnost branja in knjige

Mnenja o prihodnosti knjige so močno deljena, zato jih Thompson deli v tri skupine. Prva skupina so digitalni advokati, ki so prepričani, da bo digitalna revolucija v svetu prej ko slej uspešna. Drugo skupino sestavljajo digitalni skeptiki, so na strani tradicionalne knjige in dvomijo, da jo bodo kdaj zamenjale elektronske vsebine. Ti izredno cenijo materialno vrednost knjige in njen pomen. Tretji pa so digitalni agnostiki, ki ne napovedujejo prihodnosti in so pripravljeni sprejeti oba scenarija. Napovedi o prihodnosti knjige so se v preteklosti

izkazale za napačne, zato so avtorji s to temo postali previdni. Thompson primerja napovedovanje prihodnosti knjige čez nekaj let enako, kot če bi napovedali vreme za šest mesecev vnaprej, kar je nemogoče in vnaprej usojeno na propad (Thompson 2010).

Podobni strahovi, da bo elektronska knjiga zamenjala tiskano knjigo se pojavljali tudi s prihodom časopisa, ki je ni nadomestil. Tudi televizija ni izbrisala radia, internet pa ne televizije. Je pa res, da spletne novice počasi izpodrivajo časopise, vendar nekaj ostaja gotovo, in sicer da bodo avtorji knjige vedno pisali in izdajali, vprašanje je le na kakšen način (Shatzkin 2010).

Nancy K. Hearther je leta 2015 zapisala, da ni na voljo nobenega zanesljivega vira statističnih podatkov o knjižnem založništvu v Združenih državah Amerike in v tujini. Sicer obstaja nekaj strani, ki se ukvarja s statistiko, vendar nobena ne pokriva celotnega knjižnega trga, prav tako pa so njihova poročila izjemno draga. Večina ljudi se mora tako zanašati na informacije, ki jih založniki posredujejo javnosti. Za prve tri četrtine leta 2014 so podatki BooksStats' Publication naslednji: prodaja elektronske knjige zrasla, prodaja tiskanih knjig s trdimi platnicami je padla, prodaja tiskanih knjig z mehкими platnicami pa je prav tako zrasla. Tudi Kobo je leta 2014 podal poročilo o prodaji knjig, ki je bil namenjen meritvi vrednosti trenutnega knjižnega trga elektronskih knjig. Takratno vrednost trga so ocenili na 14,5 bilijonov dolarjev, do leta 2017 pa na bi ta vrednost narasla na 22 bilijonov dolarjev. Podatki na evropskem trgu so precej manj trdni, saj New York Times poroča, da je v letu 2014 prodaja elektronskih knjig v Franciji zrasla za 8%, v Nemčiji in Italiji za manj kot 4% in le za 1% na Švedskem in Norveškem. Založniški analist Rüdiger Wischenbart za to krivi cene elektronskih knjig v teh državah, saj Francija in Nemčija ne dajeta visokih popustov na nakup elektronskih knjig. Povprečna cena elektronskih bestsellerjev je v Franciji in Nemčiji preko 20 dolarjev, kar je v primerjavi z 9 dolarji v Veliki Britaniji ogromna razlika. Zaradi obdavčenja prodaje digitalnih izdelkov v Evropi glede na kraj nakupa in ne več na kraj distributerja pa bodo te cene le še višje, kar bo imelo velik vpliv na prodajo elektronskih knjig. Glavni trije igralci na trgu elektronskega založništva in prodaje so Kobo, Amazon in Barnes & Noble, kjer ima Amazon dominanco s kar 75% prodaje elektronskih knjig. Vsi trije pa imajo programsko opremo, ki jim pove, katere knjige uporabniki berejo, kako hitro so jih prebrali in ob kateri uri v dnevu se najraje sproščajo ob dobri knjigi. Vidijo lahko, če je bralec nad knjigo obupal po nekaj poglavjih ali pa je sploh ni odprl. Vse te informacije pri direktni prodaji uporabljajo sebi

v prid in na prikrit način manipulirajo z bralci. Decembra 2014 je Kobo celo objavil informacije, ki so pokazale, da je s Pulitzerjem nagrajeno elektronsko različico knjige Donne Tarrt do konca prebralo le 44.4% britanskih bralcev. Ta informacija dokazuje, da so njihove informacije o bralcih res zelo natančne. Hertherjeva napoveduje težavne čase za sodelovanje z Amazonom v prihodnosti (Herther 2015).

Javornik pravi, da internet ne pomeni konec knjige, temveč ponuja le nov način v iskanju kvalitete življenja, ki vpliva na podobo našega Jaz-a. Knjiga še vedno ostaja način, v kateri ponovno najdemo vitalno možnost za rast naše individualnosti (Javornik v Zbornik bralnega društva Slovenije 1999).

Svetlo prihodnost tiskanim knjigam napoveduje tudi Nicholas Carr, ki pravi, da so se tradicionalne knjige izkazale kot zelo odporne na nov način izdaje in branja knjig – elektronskega založništva. Rast prodaje elektronskih knjig se namreč manjša, prav tako pa pada prodaja elektronskih bralnikov. Ljudje se veliko raje odločajo za nakup več funkcijskih naprav, ne pa elektronskih bralnikov. Elektronske knjige imajo po njegovem mnenju podobno vlogo, kot avdio knjige – so le dodatek k tradicionalnemu branju in ne njihovo nadomestilo (Carr 2013). Nancy M. Foasberg je po raziskavi Queens College's Student Technology Survey anketirala 1.705 ameriških študentov, od katerih jih je 401 potrdilo, da berejo elektronske knjige, kar je samo 23.5%. Še bolj presenetljivo je, da jih je 2.5% študentov označilo, da sploh ne vedo, kaj so elektronske knjige. Od bralcev elektronskih knjig pa jih kar 338 za branje ne uporablja elektronskega bralnika, temveč druge naprave, v 85.7% pa berejo elektronske knjige v prostem času in ne za namene šole ali službe. Funkcije, zaradi katerih so izbrali branje elektronski knjig pa so priročnost, prenosljivost, shramba in posebne Ugotovila je, da si ni prav zastavljati vprašanje o smrti tiskane knjige, temveč se moramo vprašati, kako sta tiskana knjiga in elektronska knjiga uporabljeni. Ne gre za to, katero preferiranje, temveč kdaj, zakaj, kako uporabljajo eno in drugo (Foasberg 2011).

Miha Kovač pravi, da velja za še kar nekaj časa ohraniti tiskano knjigo z vso njeno vidnostjo, robustnostjo in hkratno intimnostjo in digitalno knjigo z lahko dostopnostjo, usmerjenostjo ponudbe in družabnostjo. Sobivanje elektronskih in tiskanih knjig je v tem trenutku v interesu vseh razvitih družb (Kovač 2012).

Kakršna koli pa že bo prihodnost knjig in elektronskih knjig, branje je in bo vedno pomemben del naših življenj. Skozi nalogo sem večkrat poudarila pomen branja, ki je v tem svetu že tisočletja neprecenljiv. Z branjem se učimo in razvijamo, z njim naša družba napreduje in temu bo vedno tako. Branje rodi novega pisatelja, raziskovalca, zdravnika, sodobnega človeka. Zanimiva raziskava, ki je bila letos objavljena v septembrski izdaji znanstvene revije *Social Science & Medicine*, je merila koliko časa živijo bralci knjig napram tistim, ki knjig ne berejo. Zaključili so, da tisti, ki berejo knjige vsaj 30 minut na dan, živijo dlje od tistih, ki knjig sploh ne berejo. Uporabili so bralne navade 3635 ljudi, starejših od 50 let, od katerih so bralci v povprečju živeli kar dve leti dlje. Med raziskavo je umrlo 33% ljudi, ki niso bralci knjig in 27% bralcev. Akademiki univerze Yale so pri primerjavi bralcev in nebralcev ugotovili, da je branje testirancem prineslo 23 mesečno prednost preživetja. Več, kot so brali, dlje so živeli, vendar pravijo, da je 30 minut branja dnevno dovolj za blagodejne učinke. Prav tako so zaključili, da je branje knjig veliko boljše za zdravje, kot branje periodičnih tiskanih medijev. Povezavo med branjem knjig in daljšim življenjem pa so našli v dveh kognitivnih procesih, ki tečejo med branjem knjig. Prvi je počasni proces globokega branja, ki omogoča bralcu, da poveže prebrano z zunanjim svetom in se sprašuje o vsebini, kar izboljšuje besedni zaklad, razumevanje in kritično mišljenje. Drugi proces pa je razvijanje empatije, socialne percepcije in čustvene inteligence, ki vodijo do daljšega preživetja. Točen žanr knjig ni bil naveden, vendar pa članek navaja, da so testiranci večinoma brali fikcijo, kar sklepajo po raziskavi s strani National Endowment for the Arts iz leta 2009, ki je ugotovila, da 87% bralcev knjig izbere fikcijo (Flood 2016).

Pomembnost branja za prihodnost pa omenja tudi Kropp, ki pravi, da prisotnost elektronskega tiska nič ne zmanjša potrebe po veččinah branja in pisanja, ampak te celo postajajo bolj pomembne. Besedilo je potrebno znati analizirati, odgovarjati nanj in ga interpretirati, kar je temelj vsake prave pismenosti (Kropp 2000).

11 Zaključek

Za napredovanje sodobne družbe sta ključna razvoj in napredek, ki ju brez kulture branja ne bi bilo. Knjiga pa je osnovna prvina učenja, ki jo v roke prime že dojenček ter se s pomočjo staršev s knjigo uči in razvija. Tako je tudi v vseh dobah izobraževanja človeka, ki brez trdnih temeljev znanja v življenju ne more napredovati in vplivati na razvoj družbe. Ena izmed dejavnikov razvoja družbe pa je napredek tehnologije, ki spreminja načine, kako se učimo. Z gotovostjo lahko trdim, da je prva lokacija, kjer bomo danes poiskali želene informacije svetovni splet. Nič več ne bomo pohiteli v knjižnico, temveč bomo zadevo najprej »poguglali«, kjer nam bo kot prvi zadetek najbrž ponujena stran v Wikipediji. Svet se spreminja in če želimo ostati produktivni člani družbe, moramo ostati v koraku s časom. To pa ne pomeni, da nam ni potrebno ceniti temeljev znanja, na katerih naša družba danes stoji. Tiskana knjiga se je napram vsem spremembam obdržala preko 2000 let, kar je impresivna doba za potrošno blago. Vendar pa je stvar ravno v tem, da je knjiga veliko več kot samo to, je zakladnica znanja, varuhinja informacij in priča pomembnim družbenim dogodkom skozi zgodovino. Je tudi naše okno v dogajanje daleč pred našim časom in vpogled v misli velikih umetnikov. Za širjenje svojih sporočil pa ni potrebno, da je tiskana.

Kot vsaka novost, je tudi elektronska knjiga s seboj prinesla zadržanost in strah pred spremembami, v čemer najbrž tiči vzrok, da se ni že pri prvem poskusu bolj uveljavila. Danes je ta sicer v svetu bralne kulture lepo sprejeta, vendar v odnosu do nje kljub višji ceni, manjši priročnosti in dostopnosti, tiskana knjiga še vedno zaseda superiorno vlogo. Sodeč po raziskavah se bralci lažje poglobijo v besedilo tiskane knjige, radi jo primejo v roke, vseč jim je njen vonj in njena dekorativna vloga. O času, kako dolgo bo temu tako, pa že več let špekulirajo različni avtorji. Veliko je zagovornikov tiskane knjige, veliko avtorjev pa favorizira elektronske knjige. Po številnih raziskavah je bilo ugotovljeno, da branje knjig blagodejno vpliva na posameznikovo kakovost življenja, elektronski bralniki z uporabo elektronskega črnila, ki so namenjeni izključno branju knjig, pa so se zelo približali značilnostim branja tiskane knjige. Prednosti tega so prenosljivost, priročnost in nakup cenejših elektronskih knjig, vendar nikoli ne bodo dosegli občutka listanja strani, kot ga daje tiskana knjiga in njenega vonja ter zavedanja, koliko strani je še do konca zgodbe. Predvsem pa po mojem mnenju posameznik nikoli ne bo sposoben razviti spoštovanja do elektronske

knjige, kot ga ima do tiskane knjige. Dejstvo, da se s knjigo lepo ravna, se je ne meče po tleh, se ne piše po njej in ne trga strani, velja samo za tiskano knjigo.

Moja teza, ki je predvidevala, da imajo mlajši bralci raje elektronske knjige, ni bila potrjena. Izkazalo se je, da so ti po raziskavah še zmeraj bolj naklonjeni tiskani knjigi, kar pa še ne pomeni, da elektronskih knjig ne berejo. Zanimiva ugotovitev je, da se bralci za tiskano ali elektronsko knjigo odločajo glede na namen branja. Pri učenju se na primer veliko lažje poglobijo v snov, ki je zapisana v tiskani knjigi, medtem ko je elektronska knjiga namenjena lahkotnemu, površnemu branju.

Kot strastna bralka obožujem tiskane knjige, v knjigarni in knjižnici lahko preživim ure in ure ter gledam naslovnice in listam enciklopedije. Dejstvo, da imam raje tiskane knjige, pa še ne pomeni, da ne berem elektronskih knjig. Ravno nasprotno, zaradi prenosljivosti tabličnega računalnika in pametnega telefona, imam elektronske knjige vedno s seboj, kamor koli grem. Redno obiskujem elektronske knjigarne in si izbiram nove naslove, ki jih pri nas še ni moč dobiti ter knjige berem v angleščini. Sprejemam pozitivne plati obeh oblik knjige in menim, da je tako prav. Kako bom na to gledala v prihodnosti, pa ne znam napovedati. Morda nam razvoj tehnologije ponudi še kakšne nove funkcionalnosti elektronskih knjig in bo moje mnenje nekoč drugačno.

Ne glede na vsa nasprotujoča si stališča in mnenja, se zagovorniki tiskane in elektronske knjige strinjajo, da je knjiga v vseh oblikah v osnovi še zmeraj stara dobra knjiga in po Darntonovih besedah »Knjiga bo, takšna in drugačna, preživela vse tehnološke spremembe« (Darnton 2011). Konec koncev je za ugotavljanje sporočila knjige najpomembnejše branje. Za strastnim bralcem pa ne stoji nič drugega, kot radovednost, leta in leta branja različnih besedil ter izgubljanja v svetu informacij in domišljije.

12 Literatura

1. *Apple iBooks*. Dostopno prek: <http://www.apple.com/ibooks/> (15. avgust 2016).
2. *Amazon*. Dostopno prek: <http://www.amazon.com/> (31. avgust 2015).
3. Andrejašič Tina. 2011. Elektronske knjige in njihova uporaba. *Zbornik 8. festivala raziskovanje ekonomije in managementa*. Dostopno prek: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-123-6/prispevki/038.pdf> (10. november 2015).
4. *Barnes & Noble*. Dostopno prek: <http://www.barnesandnoble.com/> (31. avgust 2015).
5. Baron, S. Naomi. 2015. *Words Onscreen: The Fate of Reading in a Digital World*. Oxford: University Press.
6. Berčič, Branko. 2000. *O knjigah in knjižničarstvu*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
7. Brown, Gary J. 2001. Beyond print: reading digitally v *Library Hi Tech*. 19(4):390–399.
8. Bucik, N., Č. Frelj, S. Jelenc Krašovec, L. Knaflič, J. Krivec Dragan, I. Mlakar, I. Matko Lukan, M. Peštaj, J. Sitar Cvetko, P. Svetina, A. Štefan. 2009. *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
9. Carr, Nicholas. 2013. Don't Burn Your Books – Print Is Here To Stay. *The Wall Street Journal*, 5. januar. Dostopno prek: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323874204578219563353697002> (3. junij 2016).
10. Darnton, Robert. 2011. *Zadeva: knjiga*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
11. Debeljak, Aleš. 2012. *Knjiga, križ, polmesec*. Ljubljana: Zavod kultipraktik.
12. Dolinar, F. M. 2004. *Knjižnice skozi stoletja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
13. Fidler-Ločniškar, M., T. Fidler. 2003. Elektronska knjiga – knjiga brez papirja. *Knjižnica*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. 1(1):147-174.
14. Flood, Alison. 2016. Book up for a longer life: readers die later, study finds. *The Guardian*, 8. avgust. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/books/2016/aug/08/book-up-for-a-longer-life-readers-die-later-study-finds> (5. september 2016).
15. Foasberg, Nancy M. 2011. *Adoption of E-Book Readers among College Students: A Survey*. *Information Technology & Libraries*. Dostopno prek: <http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/1769/1674> (2. september 2011).
16. Gabrijelčič, Marija. 2011. Kako beremo knjigo. *Branje je potovanje : ob 50-letnici bralne značke*, ur. Jože Zupan, 178–181. Ljubljana : Društvo Bralna značka Slovenije.

17. *Google*. Dostopno prek: <https://www.google.com/about/> (15. avgust 2016).
18. Grile, Uroš. 2002. *Analiza stanja na področjih kulture in predlog prednostnih ciljev*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
19. Grosman, Meta. 2004. *Zagovor branja: bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana : Založba Sophia.
20. Grosman, Novljan, Ivšek. 1999. *Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja*. Zbornik bralnega društva Slovenije. Postojna: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
21. Herther, K. Nancy. 2015. *Ebooks in 2015: Trends and Forecasts Part 1*. Dostopno prek: <http://newsbreaks.infotoday.com/NewsBreaks/Ebooks-in-2015-Trends-and-Forecasts-Part-1-101446.asp> (31. avgust 2015).
22. *Internet Society*. Dostopno prek: <http://www.internetsociety.org/internet/what-internet/history-internet/brief-history-internet> (9. september 2016).
23. Johnson, Samnye in Prijatelj, Patricia. 1999. *The magazine from cover to cover*. Lincolnwood: NTC Publishing Group.
24. kajkupiti. 2014. *Zakaj je E-Bralnik za elektronske knjige v marsičem boljši od Tablice*. Dostopno prek: <http://www.kajkupiti.si/nakupovalni-vodici/zakaj-je-e-bralnik-za-elektronske-knjige-v-marsicem-boljsi-od-tablice.html> (8. september 2016).
25. Kellog, Carolyn. 2013. Hours spent reading books around the world. *Los Angeles Times*, 2. julij. Dostopno prek: <http://articles.latimes.com/2013/jul/02/entertainment/la-et-jc-hours-reading-books-around-the-world-20130702> (26. avgust 2016).
26. *Kobo*. Dostopno prek: <https://store.kobobooks.com/> (31. avgust 2015).
27. Kolar, Roman. 1990. *Knjiga o knjigi*. Krško: Videm & avtor.
28. Kovač, Miha. 2009. *Od katedrale do palačinke: Tisk, branje in znanje v digitalni družbi*. Ljubljana: Študentska založba.
29. --- 2012. Elektronska knjiga: algoritem, ki me bere. *Delo*, 29. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/elektronskeknjige-algoritem-ki-me-bere.html> (12. september 2016).
30. *Kratos*. Dostopno prek: <http://www.kratos.si/testing/> (12. september 2016).
31. Kropp, P. 2000. *Vzgojanje bralca: naj vaš otrok postane bralec za vse življenje*. Tržič: Učila.
32. Kotler, Philliparijan. . 1996. *Marketing Management*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

33. Leban, Marijan. 2006. *Pomen interneta za interaktivno televizijo*. Ljubljana: Fakulteta za elektrotehniko.
34. Mc. Quail, Denis. 1994. *Mass Communication Theory*. London: Sage.
35. *MillwardBrown*. Dostopno prek: <http://www.millwardbrown.com/adreaction/2014/#/main-content> (15. september 2016).
36. *Mladinska knjiga*. Dostopno prek: <http://www.mladinska.com/> (1. september 2016).
37. Munda, Jože. 1983. *Literarni leksikon*. Študije - dvaindvajseti zvezek. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
38. Nolimal, Fani. 2011. *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi: Zbornik konference*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
39. Olson, Samantha. 2014. Old-Fashioned Books Better Before Bedtime Than E-Books That Damage Sleep And Health. *Medical Daily*. Dostopno prek: <http://www.medicaldaily.com/old-fashioned-books-better-bedtime-e-books-damage-sleep-and-health-315464> (23. december 2014).
40. Pasqua, Rachel in Elkin, Noah. 2013. *Mobile Marketing: An Hour a Day*. Indianapolis: John Wiley & Sons, Inc.
41. Pečko Mlekuš, H. (2001). Tiskani učbenik – kaj je že to? : elektronske knjige pri izobraževanju na univerzi. *Knjižnica*. 45(4), 24–38.
42. Pečjak, Sonja. 1999. Razvoj branja skozi očala sodobnih pedagoško-psiholoških (spo)znanj. V *Bralna sposobnost ima neomejene zmožnosti*, ur. Milena Ivšek, 34–35. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
43. --- 2007. Stopenjskost pri usvajanju pismenosti – kaj je in kako jo udejanjiti v naših šolah. Stopenjskost pri usvajanju pismenosti, postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja. *Zbornik bralnega društva Slovenije*, ur. Jelka Vintar, 12–19. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
44. --- 2010. *Psihološki vidiki bralne pismenosti: od teorije k praksi*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
45. Pečjak, S., N. Bucik, A. Gradišar in C. Peklaj. 2006. *Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
46. Perrin, Andrew. 2015. Book Reading 2016. *PewResearchCenter*, 1. september. Dostopno prek: <http://www.pewinternet.org/2016/09/01/book-reading-2016/> (26. avgust 2016).

47. Robb, Alice. 2015. *92 Percent of College Students Prefer Reading Print Books to E-Readers*. Dostopno prek: <http://www.newrepublic.com/article/120765/naomi-barons-words-onscreen-fate-reading-digital-world>. New Republic (14. julij 2016).
48. *Ruslica*. Dostopno prek: <http://www.ruslica.si/v2/default.asp?kaj=3> (2. junij 2016).
49. Shatzkin, Mike. 2009. A context in which to evaluate ebook strategies. The Shatzkin Files. *The Idea Logical Company*, 19. julij. Dostopno prek: <http://www.idealog.com/blog/a-context-in-which-to-evaluate-ebook-strategies/> (10. september 2016).
50. --- 2010. Where will bookstores be five years from now? The Shatzkin Files. *The Idea Logical Company*, 11. julij. Dostopno prek: <http://www.idealog.com/blog/where-will-bookstores-be-five-years-from-now/> (10. september 2016).
51. --- 2016. The "Big Change" era in trade book publishing ended about four years ago. The Shatzkin Files. *The Idea Logical Company*, 11. Julij. Dostopno prek: <http://www.idealog.com/blog/big-change-era-trade-book-publishing-ended-four-years-ago/> (2. september 2016).
52. Silverman, Susan. 2014. *The Book vs. E-Book: E-Book Survey Report*. South Carolina: Winthrop University. Dostopno prek: http://scholarcommons.sc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=sc_ljournal (5. avgust 2016).
53. Strehovec, Janez. 2007. *Besedilo in novi mediji: od tiskanih besedil k digitalni besedilnosti in digitalnim literaturam*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
54. Štrancar, Matjaž. 2013. *EPUB in osnove elektronskega založništva*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
55. Tanner, Julee M. 2014. Digital vs. Print: Reading Comprehension and the Future of the Book. *iSchoolF Student Research Journal* 4(2). San Jose: San Jose State University
Dostopno prek: <http://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1186&context=slissrj>. (5. avgust 2016).
56. Tyson, Jeff. 2000. How Video Game Systems Work. *HowStuffWorks*, 16. oktober. Dostopno prek: <http://electronics.howstuffworks.com/video-game3.htm> (11. avgust 2016).
57. Zavod Prijateljev Mladine Slovenije. 2011. *Branje je potovanje – Ob 50-letnici bralne značke*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

58. Žnideršič, Martin. 1982. *Knjiga in trg*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.